

60

jaar Cultuureducatie
in Zeeland

14 verhalen van vroeger en nu

Intro

60 jaar cultuureducatie in Zeeland. Geteld vanaf de oprichting van de Zeeuwse Muziekschool in 1954. Een roerige geschiedenis waarin dromen, idealen en hard werken regelmatig ruw werden verstoord door de praktijk van beleid waarin bezuinigingen een belangrijke rol speelden. Een geschiedenis waarin bevlogenen mensen toch steeds weer opnieuw begonnen.

Deze publicatie vertelt niet de geschiedenis van die 60 jaar. Maar de 14 verhalen tonen er wel een glimp van. Te beginnen met het verhaal van Marinus Boezem, die in 1975 directeur werd van het toenmalige Zeeuws Instituut voor Kunstzinnige Vorming (ZIKV). Hij reisde de hele provincie door om in ogenschouw te nemen wat er gebeurde in alle acht aan het ZIKV deelnemende gemeenten. Met alleen een administrateur runde hij een instituut dat in een kleine vier jaar uitgroeide van ruim 2000 naar ruim 3000 cursisten. Dat was alleen maar mogelijk door de grote rol van de vrijwilligers die in werkgroepen een aantal basistaken voor hun rekening namen. Ook toen al was de spanning tussen praktijk en beleid voelbaar. Tijdens zijn afscheid waarschuwde Boezem voor de tendens om een overdosis controle los te laten op docenten. Een controledrang die ook de vrijheid bedreigde om vanuit de kunst zelf bij te dragen aan ontplooiing van mensen.

Vertrouwen

Die spanning lees je direct of indirect in meer

verhalen terug. Kunstenaars willen met hart en ziel hun expertise en passie met anderen delen. Maar vinden daar bij overheden te vaak geen gehoor voor. De consultants Jaap Clement, Anita Bekers en hun collega Ramon de Nennie stippen dat aan, evenals adviseur en organisator Geert Overdam. Die stelt het nog scherper: 'Houden wij in dit land wel van kunst?'. Ook in het onderwijs zie je die spanning. Docenten en directeuren moeten eerder meer dan minder verantwoordelijk, vertelt bovenschools directeur Pim van Kampen, terwijl de druk op het curriculum toeneemt zoals voormalig schooldirecteur Bram de Muynck waarneemt. Tijd is dus een probleem.

Er zijn uitwegen. Nynke van der Ploeg van Toonbeeld en Pim van Kampen hebben het over samenwerking met de buitenschoolse opvang, over kindcentra en de verrijkte schooldag. Dat schept ruimte, met als aandachtspunt dat er een kans is dat alleen leerlingen die er zelf voor kiezen voldoende kunstactiviteiten meemaken.

Vakleerkrachten, kunstenaars en geld

Marja Geerse, leerkracht en mede-initiatiefnemer van de Kinderkunstweek en Jaap Clement spreken over het grote verschil tussen de opleidingen van leerkrachten in de jaren '60 en '70 en nu. Robert Vroegindewij, directeur van Muziekschool Zeeland en KCE Ooterschelderegio, benoemt het concreet. "Op de pabo ligt het aandeel van de kunstvakken in het curriculum tussen de 4 en 10% van het

totale aantal studiepunten". Hoe los je dat op? Agnes de Jong van de Primas-scholen heeft zelf vakspecialisten voor dans en muziek in dienst. In meer verhalen komt de rol van vakleerkrachten aan bod, ook in relatie tot de schaarste aan leerkrachten. Kunnen zij-instromers hier iets in betekenen? Zou de financiering van scholen ruimte kunnen bieden voor het inzetten van vakleerkrachten op alle scholen? Robert Vroegindeweij ziet kansen in een andere financiering waarbij niet de C van cultuur de middelen levert, maar dat ze zijn ingebed in de begroting van de O van onderwijs. Die lijn ziet en bepleit ook voormalig directeur van Cultuurkwadraat en KEW, Leo Adriaanse. Net als een aantal anderen ziet hij vakspecialisten niet als vervanging van, maar als aanvulling op de inzet van de klassenleerkrachten. Op de school van Ismay Ross, die in groep 6 voor de klas staat, werken ze thematisch, waardoor kunstactiviteiten zijn geïntegreerd in alle lessen. Dat vindt zij fijn. Ze zou de kunstlessen niet graag missen. Vakleerkrachten zijn ook in haar ogen ondersteunend. Zij verzorgen activiteiten en projecten die je als leerkracht zelf niet kunt doen. Dan komen ook de cultuurmenu's in beeld. Begonnen in de jaren '80, uitgebouwd in de jaren '90. Ismay Ross maakt er graag gebruik van. Jaap Clement en Anita Bekers vertellen er over. Ramon de Nennie geeft aan dat er verschil is tussen echte kunst in de school of lessen geven óver kunst. Ook leerkracht Marja Geerse waardeert de aanwezigheid van échte kunst in de school heel erg. Geert Overdam, die lang jeugdheatervoorstellingen heeft geprogrammeerd, gaat een stap verder. Hij bepleit vóór alles direct contact tussen kunstenaars, kinderen en jongeren.

Met school naar buiten

Veel van de ontwikkelingen in het

basisonderwijs zie je ook terug in het voortgezet onderwijs. Misschien is het snoeien in uren kunst daar nog wel sterker. Het in het schooljaar 1999/2000 ingevoerde vak CKV biedt weliswaar een brede oriëntatie, maar kan niet voorzien in een aantal schooljaren lessen tekenen, theater, muziek of dans. Ook hier biedt naschools aanbod mogelijkheden. Scholen organiseren bijvoorbeeld kunstklassen, samen met cultuureducatie-aanbieders. En Isabel van der Wal, coördinator K&C op scholengemeenschap Nehalennia, krijgt het voor elkaar om met haar kunstvakleerlingen bijzondere projecten te doen. Zoals een Street Artproject, waarin leerlingen een fietstunnel transformeren tot een kunstwerk in de openbare ruimte. Haar aanpak heeft een directe lijn met die van tekendocent Maria Coolen die in de jaren '80 ook met haar leerlingen naar buiten trad. Via het SECU-project (secundair onderwijs - culturele instellingen) kwam er zes weken lang een stagiair van de kunstacademie in de klas om de leerlingen te leren etsen. Maria regelde een pakhuis in de stad en maakte er een tentoonstelling. Ik weet het zelf nog goed want ik was de SECU-consulent en heb de tentoonstelling geopend.

Dat brengt me op mijn eigen herinneringen. Die in lijn zijn met de beschouwingen die ik in de interviews tegenkom. Niet vreemd, want met een flink aantal mensen heb ik zelf ook mogen werken. Als jonge tekendocent in Oostburg, organiseerde ik tentoonstellingen die de toenmalige Nederlandse Kunststichting maakte voor culturele centra. Ook met werk van Marinus Boezem, die ik ontmoette toen hij ZIKV-directeur was en ik in de werkgroep Oostburg zat. Vandaaruit groeide mijn interesse in kunst op school, zodat ik me meldde toen ik las dat de Zeeuwse Culturele Raad een werkgroep educatieve tentoonstellingen instelde. Dit leidde uiteindelijk tot een overstap naar het SECU-project als consulent culturele vorming.

Met rijksgeld mocht ik drie jaar lang scholen en culturele instellingen samenbrengen. Eerst als onderdeel van de Zeeuwse Muziekschool en later als medewerker van het Zeeuws Steunpunt voor Kunstzinnige Vorming. Ik heb aan den lijve ondervonden hoe organisaties in de steigers werden gezet en vervolgens met een uitgekleed takenpakket verdwenen in een grotere organisatie of compleet werden wegbezuinigd. Maar ik heb ook gezien hoe betrokken en soms zelfs bevlogen bestuurders de voorwaarden creëerden voor ontwikkeling. Marinus Boezem noemt de Middelburgse wethouder Schoenmakers. Ik weet nog hoe gedeputeerde Boersma in zijn rol als voorzitter van het Steunpunt zich actief betrokken toonde op de mensen die het werk deden en de voorwaarden waaronder ze dat moesten doen. De trend werd echter bestuur op afstand. Misschien maakt het dat makkelijker om beslissingen te nemen die voor de sector wat moeilijker lagen.

Veerkracht en visie

De verhalen van de mensen in deze publicatie zijn echter geenszins een klaagzang. Of het nu kunstenaars zijn, organisatoren, bemiddelaars of onderwijsmensen, allemaal tonen ze veerkracht en visie. Gedreven door hun ervaring met de waarde van kunst in hun eigen leven en in het leven van mensen voor en met wie ze werken, zoeken ze steeds naar mogelijkheden. Anita Bekers bijvoorbeeld, is na het opdoeken van Kunstzinnige Vorming West-Zeeuws-Vlaanderen haar eigen dansschool begonnen. Hoewel er soms gemeentes uitstappen en er wordt gemorreld aan de gemeenschappelijke regeling, bestaat Muziekschool Zeeland nog steeds. Voor sommige aderalingen is geen voorziening in de plaats gekomen. Het Theo van Doesburgcentrum met zijn toonaangevende binnen- en buitenschoolse aanbod, heeft in

Vlissingen een definitieve leegte achtergelaten. Kunsteducatie Walcheren daarentegen creëert nieuwe perspectieven als het gaat om binnenschools aanbod en in toenemende mate ook om participatie. Dat zien we ook bij Cultuureducatie Zeeuws-Vlaanderen. KCE Oosterschelderegio is een inspirerende partner en cultuurmakelaar voor alle scholen uit die regio. De Provincie heeft uiteindelijk toch ingezien dat er een verbindende factor moest komen die zich vooral richt op het faciliteren van ontwikkelingen. In 2017 kon daarom Cultuurkwadraat van start gaan als cultureel advies- en ontwikkelbedrijf van Zeeland. Met een veel ruimere taakstelling dan provinciale voorgangers.

Stof voor discussie

Sommigen, zoals Robert Vroegindewij, zien wel wat in het veelvormige palet van organisaties, terwijl Leo Adriaanse de verzuchting slaakt: ‘Hadden we het ZIKV nog maar...’ Er is meer discussiestof. Agnes de Jong bepleit optimale inzet op het primaire proces, waardoor er meer geld overblijft voor activiteiten en bestiert met haar administrateur een groep van negen scholen, zoals Marinus Boezem met zijn administrateur acht afdelingen aanstuurde. Leo Adriaanse stelt juist dat de bemensing van de organisaties aan de magere kant is als je kijkt welke verwachtingen men van hen heeft. Intensief contact met 200 scholen voor basisonderwijs en 15 scholen voor voortgezet onderwijs vraagt nu eenmaal veel tijd. En contact is voorwaarde voor samenwerking.

Alle geïnterviewden zijn overtuigd van de zin en waarde van kunst en kunst- en cultuureducatie. Desondanks zijn continuïteit en uitbouw nooit zeker. Maar er zijn argumenten die keer op keer kunnen worden ingezet. Zoals dat van de wmo-ambtenaar over een Middelburgs

community art project: 'Als wij één iemand bij het wmo-loket kunnen weghouden via de werkzaamheden van het Pennywafelhuis, dan hebben we hun subsidie er al uit....!' En zoals de door Robert Vroegindeweyj geciteerde directeur, die vertelde dat zijn leerlingen op alle gebieden beter presteren sinds ze wekelijks 90 minuten muziekles krijgen. Uiteindelijk moet het gaan om de intrinsieke waarde. Het stimuleren van verwondering, het openstaan voor andere visies dan die van jezelf, het ontwikkelen van creativiteit en het ervaren van schoonheid en zingeving. En zoveel meer. Dat keer op keer uitdragen moet er toe kunnen leiden dat we over 60 jaar nog mooiere verhalen kunnen vertellen dan u in dit boekje vindt.

Nico Out, april 2024

Een beknopt overzicht van de geschiedenis is te vinden op: 60 jaar cultuureducatie in Zeeland | Cultuurkwadraat

Inhoudsopgave

Marinus Boezem	06
Jaap Clement	09
Anita Bekers	12
Ramon de Nennie	15
Geert Overdam	19
Agnes de Jong	22
Pim van Kampen	25
Bram de Muijnck	28
Ismay Ross	31
Isabel van der Wal	34
Maria Coolen	38
Nynke van der Ploeg	42
Robert Vroegindeweyj	45
Leo Adriaanse	48

Geschreven door: Nico Out

Ontworpen door: Kelly van der Kaap

Marinus Boezem

“Om leven in zo'n organisatie te houden, moet je iets van een vrijbuitersidee koesteren”

Marinus Boezem is een van de grondleggers van de conceptuele kunst in Nederland. In zijn werk betreft hij mensen vaak actief. Hij wil kunst en leven met elkaar verbinden. En 'het ooglid van de toeschouwer een klein stukje optillen'. Daarom was hij ook actief in het vormingswerk. En daarom solliciteerde hij in 1975 als directeur van het Zeeuws Instituut voor Kunstzinnige Vorming.

“ Ik kwam naar Middelburg vanwege het aantrekkelijke culturele klimaat. Mijn broer Nico woonde hier al, net als mijn zwager Willem Buijs en die hadden het over Willem Breuker en allerlei moderne componisten. Over een festival met Japanse componisten die naar Middelburg kwamen. Dat leidde ertoe dat ik hier soms heen ging en bleef overnachten. Ook de politieke situatie speelde mee. Er was een links bestuur, dat het recht dat iedereen heeft op onderwijs en ontwikkeling benadrukte. ”

Er heerste een soort wij-gevoel

“ Ik heb bijna vier jaar bij het ZIKV gewerkt, gemotiveerd van de eerste dag tot mijn afscheid. Ik vond dat we met z'n allen belangrijke dingen hebben gedaan. Het ZIKV had toen ik aantrad acht vestigingen, 2000 cursisten en 55 docenten. Het was uniek in zijn spreiding over een grote provincie

en de brede betrokkenheid van een groot aantal vrijwilligers. Er heerste een soort wij-gevoel in de zin van 'wij representeren iets' en dat was terecht. Er werd - door docenten en vrijwilligers - ook hard gewerkt aan nieuwe dingen. De enige narigheid was de dreiging van een vergaande formalisering en verambtelijking. Overheden gingen zeer hoge eisen stellen aan docenten alsof men met een soort havo te doen had, zonder die mensen ook de bijbehorende rechtspositie te geven. En er was een trend om een volmaakt technisch opererend apparaat te bouwen terwijl een instituut op de eerste plaats iets van en voor mensen dient te zijn. Om leven in zo'n organisatie te houden, moet je iets van een vrijbuitersidee koesteren. ”

“ De belangstelling voor cursussen dramatische expressie nam sterk toe. In 1977 konden we een nieuwe docente aanstellen, Lenie Hendriks, net 23 jaar. Zij volgde Edo Douma op en ging ook aan het werk als toneeladviseur voor het ZCA (Zeeuws Centrum voor Amateurtoneel), naast Ad van Oort die er al een tijd zat. Ik vond drama belangrijk omdat je al spelend inzicht krijgt in jezelf, in andere mensen en in de omgeving. Je gaat iets wat je kent opnieuw bekijken. Het werk voor het ZCA verschilde van de cursussen. Daarin draaide het om het ontdekken van jezelf, je

eigen mogelijkheden, waarbij improvisatie een grote rol speelt. In het amateurtoneel gebruik je een vastgestelde tekst. ”

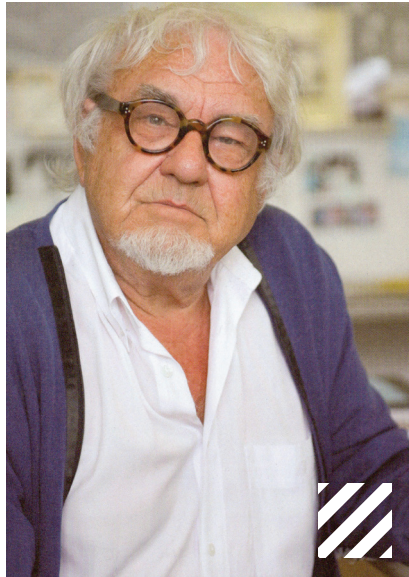
Ontwikkeling en groei

“ In diezelfde tijd begonnen we ook met cursussen video. Ik had daar al eerder ervaring mee opgedaan in het vormingswerk. Daar ging het vooral om sociale emancipatie.

Bij het ZIKV was video in de eerste plaats een creatief en expressief middel, net zoals je met klei werkt of foto's maakt. In Middelburg heb ik met geld van het Anjerfonds een complete studio kunnen inrichten.

Jaap Wolterbeek was de eerste docent. We hadden draagbare apparatuur, vier combinatiesets van camera en recorder. Zo konden deelnemers ook naar buiten om opnamen

te maken. De studio was niet alleen bedoeld voor cursisten, maar ook voor kunstenaars. Die gingen in de jaren '70 steeds vaker met video werken. We gebruikten de videoapparatuur ook als ondersteuning van de lessen dramatische expressie en bij het amateurtoneel. ”

“ Het ZIKV positioneerde zich als instituut dat onder deskundige begeleiding van beroepskunstenaars creatieve oplossingen wilde helpen vinden die een bijdrage konden leveren aan de ontplooiing van mensen. We gaven natuurlijk allerlei cursussen, maar wilden ook inspelen op wensen en behoeften van groepen, service bieden en actief zijn in het toenmalige club- en buurthuiswerk, het vormingswerk en in

bejaardencentra. We hadden kinderateliers en activiteiten voor jongeren. Toen ik na vier jaar vertrok, hadden we ruim 3000 cursisten, dus we zijn een flink op vooruit gegaan. ”

De praktijk

“ Wekelijks bezocht ik lessen in alle afdelingen. Ik zag dan hoe de accommodaties er voorstonden en hoe de docenten werkten. Ik besprak ook altijd hun werkplan en

keek of ze uit de voeten konden met de beschikbare materialen. Op die manier had ik een goed idee van de stand van zaken en kon ik bijsturen als het nodig was. Maandelijks bezocht ik ook alle werkgroepen van alle afdelingen. Ik reisde de hele provincie door, van Oostburg naar Tholen. Het waren vaak inspirerende en soms zelfs gezellige bijeenkomsten. In Hulst kwam er

bijvoorbeeld wel eens een biertje op tafel tijdens een vergadering. Die werkgroepen waren heel belangrijk voor het instituut. Ze hielden zich bezig met het werven van deelnemers, het onderhouden van contact met de gemeente, het organiseren van samenwerking met andere culturele organisaties en het onderwijs. Ze stelden ook het cursusprogramma samen en zorgden voor het opstellen van een begroting, de accommodatie, de inventaris en het materiaal. In zo'n werkgroep zat altijd een docent, een cursist, iemand van de gemeente, iemand uit het onderwijs en iemand die gewoon vanuit interesse meedeed. Het waren allemaal vrijwilligers. Op die manier konden Cor Helm, onze administrateur, en ik het instituut prima runnen. "

" Natuurlijk waren er veel docenten die anders tegen kunst aankeken dan ik. Maar dat vond ik niet erg. Door de contacten met docenten en werkgroepen kon je toch een ontwikkeling in gang zetten. Ik vond het belangrijk dat cursisten niet alleen bezig waren met het materiaal maar ook met het idee dat je ermee kan uitdrukken. Het anders kijken naar dingen, het zich inleven in andermans beweegredenen en uitingen. Dat werd wel opgepikt. "

Samenwerking en vernieuwing

" Samenwerking was één van de manieren om het ZIKV verder te ontwikkelen. Vandaar de relatie met het ZCA. Maar ook Jeugd en Muziek was een belangrijke partner. In de Kuiperspoort, de hoofdvestiging, hebben we met hen een filmhuis ingericht en organiseerden we activiteiten, onder andere

rond de componist Xenakis. De activiteiten voor ouderen deden we in samen met de Stichting Welzijn voor Ouderen. Dat ging zo ver dat we een zelfs taxidienst inzetten voor de mensen die slecht ter been waren. Die taxi betaalden wij. Mijn administrateur, Cor Helm, wist wel een formulering te vinden om die taxi's uit het subsidiegeld te kunnen betalen. "

" Om de relatie met de eigentijdse kunst te stimuleren, konden we putten uit het archief van Peter van Beveren, die een enorme documentatie had verzameld over actuele kunstenaars vanaf de jaren '50. Dat materiaal gebruiken we ook bij cursussen. Als inspiratie en referentie zijn we in onze Middelburgse vestiging in de Kuiperspoort ook de manifestatie Forum gestart. Dat was in 1977. Er waren lezingen, bijvoorbeeld van Frans Haks, directeur van het Groninger Museum. En workshops, met toonaangevende mensen zoals Frans Zwartjes, die een videoworkshop gaf of Krijn Giezen die op een bijzondere manier met textiel werkte. Daarnaast exposeerden de bij Forum betrokken kunstenaars ook in de stad, bijvoorbeeld in het Abdijcomplex, vaak werk dat op locatie en met bewoners en bezoekers was gemaakt. Forum heeft 10 jaar bestaan en groeide uit tot een internationale kunstmanifestatie. In 1979 werd ik buitengewoon hoogleraar aan de Technische Universiteit Delft. Maar ook na mijn vertrek als directeur van het ZIKV konden Maria-Rosa en ik met Forum doorgaan. "

Jaap Clement

“Laten we provinciaal allemaal hetzelfde systeem hanteren, waardoor je projecten ook kunt laten rouleren”.

Jaap Clement kwam na de Jan van Eyckacademie via Brabant in Zeeuws-Vlaanderen terecht als docent tekenen en schilderen bij het Zeeuws Instituut voor Kunstzinnige Vorming. Dat was in 1977. Van 1981 tot 2015 was hij consulent cultuureducatie basisonderwijs bij het Zeeuws Steunpunt en de opvolgers. Bij Toonbeeld is hij sinds 1981 docent kunstgeschiedenis. Daarnaast organiseert hij kunstreizen en geeft hij lezingen.

“ Ik denk dat kunst je als mens helpt beter in het leven te staan, dat je beter gewapend bent tegen de dingen waar je mee te maken krijgt. Kunst is toch ook een soort substituuat, een vervanging voor religie. Als je op een zondag in een museum komt is het heel druk. En in een kerk zie je bijna niemand. Kunst kan je een weg wijzen, op ideeën brengen. Dat is iets wat mensen nodig hebben, een soort houvast en inspiratie, naast het genieten van schoonheid. In kunst zie je een enorme diversiteit. Ik heb het nu alleen over beeldende kunst, maar dat geldt natuurlijk ook voor muziek en andere kunstvormen. ”

Geschiedenis

“ Kunstzinnige vorming is vaak begonnen met een kunstenaar die leerlingen in zijn atelier lesgeeft en een soort school vormt. In Zeeuws-Vlaanderen was dat Pieter de Bodt. Bij Pieter groeide dat op een gegeven moment zo uit dat hij een pand heeft gehuurd aan de Blokken in Terneuzen. Hij heeft daar Ernest Joachim bij betrokken. Die deed de afdeling ruimtelijk vormen en Pieter de afdeling tekenen en schilderen. Dat is eigenlijk de basis geweest van de kunstzinnige vorming in Terneuzen. ”

“ Het ZIKV (Zeeuws Instituut voor Kunstzinnige Vorming) bestond al toen ik hier in 1976 kwam wonen. Er was samenwerking en uitwisseling van docenten. Plaatselijke werkgroepen zorgden voor de organisatie. In 1984 kwam daar het Zeeuws Steunpunt voor Kunstzinnige Vorming uit voort. Dat richtte zich op scholen. Toen was ook het ZIKV er nog. In Terneuzen had je een afdeling van de Zeeuwse Muziekschool. Terneuzen wilde die graag binnen de gemeentegrenzen houden en is uit de gemeenschappelijke regeling

gestapt. Toen is de kunstzinnige vorming samengegaan met de muziekschool daar. Dat werd eerst een stichting en later een gemeentelijke organisatie. Ik heb de naam nog bedacht: Toonbeeld. Ik kreeg er 200 gulden voor en een etentje voor twee personen. Daarna werd Kunstzinnige Vorming West-Zeeuws-Vlaanderen ook bij Toonbeeld ondergebracht. Later werd dat weer losgekoppeld. Creatieve vorming Hulst is altijd apart gebleven. ”

“ Beleid is natuurlijk nodig. Je moet weten waar je mee bezig bent. Maar in principe is het eenvoudig: je wilt kinderen, jongeren of volwassenen in aanraking brengen met kunst. Ook in mijn tijd had je om de vier jaar weer een nieuw beleidsplan vanuit het rijk. Dat veranderde steeds weer. Dan stond alles op de rails en dan kon je weer opnieuw beginnen. Het enige wat ik dacht was dan ‘hoe kan ik dat beleidsplan aanpassen aan wat we nu doen?’ En dat lukte gelukkig vrij aardig. ”

Cultuureducatie is geland

“ Het is normaal dat er op scholen aan kunst gedaan wordt en over kunst gepraat wordt. Als ik bijvoorbeeld naar de open dag van het Zwin College kijk, dan bruist dat. Doordat er leerlingen rondlopen waarvan je ziet dat ze er plezier in hebben. Dat vind ik heel mooi. Net als de Kinderkunstweek, die aarzelend gestart is, een jaar of tien, twaalf geleden. Maar je ziet nu dat zo’n week op heel veel scholen omarmd wordt. Dat vind ik een positieve ontwikkeling. ”

Versnippering

“ We hebben jarenlang gewerkt aan een samenwerking tussen alle vormen van kunsteducatie in Zeeland. En ik denk dat

we daar heel ver in waren. Maar het is erg versnipperd geraakt, provinciaal, maar ook regionaal. Als ik provinciaal kijk, dan zie je toch dat er rücksichtsloos diverse organisaties opgeheven zijn. En kijk ik naar Zeeuws-Vlaanderen, dan zie ik Creatieve Vorming Hulst, Toonbeeld en Cultuureducatie Zeeuws-Vlaanderen. Dan denk ik 'dat zijn drie organisaties die prima door een deur zouden moeten kunnen'. En dat zou zoveel meer profijt geven en meer kracht en stabiliteit. Je bent toch afhankelijk van de politiek. En als kleine organisatie ben je kwetsbaar. Maar samenwerken, dat is kennelijk erg moeilijk."

"Dat zag je ook met de cultuurmenu's. Vanuit het Steunpunt lanceerden we die in heel Zeeland. Vlissingen was er al mee bezig. Op Walcheren en in Zeeuws-Vlaanderen konden we de aanpak afstemmen. Maar in de Oosterschelderegio kozen ze voor een andere lijn. Dat vond ik jammer, dat we daarin niet tot een compromis konden komen. Laten we provinciaal allemaal hetzelfde systeem hanteren, waardoor je projecten ook kunt laten rouleren. Dat is praktisch en economisch gezien ook gunstiger dan allemaal eigen dingen ontwikkelen. Dat gold toen, en geldt ook nu nog."

Culturele bagage

"Bij Scoop hebben we samen met de HZ een minor cultuureducatie op de pabo opgezet. Een programma van twee jaar. Ik was zelf elke donderdag met studenten aan het werk. Toen viel me op dat als je de naam van een kunstenaar noemde, de studenten daar nog nooit van gehoord hadden. Na mijn pensionering heb ik op alle scholen in Zeeuws-Vlaanderen een project over kunstgeschiedenis gedaan en daar een boekje over gemaakt. Daarin komt Karel Kater in allerlei situaties terecht die met kunststromingen te maken hebben. De leerkrachten waar ik altijd mee samenwerkte waren ondertussen ook met pensioen. En de jongere leerkrachten wisten eigenlijk van toeten noch blazen. Ze hadden geen culturele bagage. Dus ik denk dat je dan toch bij die opleiding moet beginnen. Je kunt ze natuurlijk niet een hele cursus kunstgeschiedenis laten volgen, maar je moet wel zorgen dat er een soort van passie is voor kunst."

Maar ook dan kan een leerkracht niet alles. Je hoort steeds meer 'we moeten zoveel'. En dat zeiden ze zelf ook altijd 'wat zo'n vakdocent doet, dat kunnen wij nooit, dat kunnen wij die leerlingen niet brengen'. Daarom is het goed dat er daarnaast vakleerkrachten zijn. Op de Primas-scholen van Agnes de Jong, hebben ze die mensen ook echt in dienst. Die zijn leerkracht én kunstenaar."

Anita Bekers

"Tussen 1998 en 2008
hadden we echt een gouden
tijd. Met mensen van alle
disciplines bij elkaar. We
mochten al die kennis over
Zeeland uitstrooien, dat was
fantastisch!"

Anita Bekers wist al op de basisschool dat ze wilde gaan dansen. Zij combineerde haar middelbare school met een dansvoorbereiding, de Maria More Academie in Amsterdam en op haar 20e rondde zij de opleiding tot uitvoerend danser af aan de Fontys Hogeschool voor de Kunsten in Tilburg met als specialisatie jazzdans. Voor zij in Zeeland neerstreek, studeerde zij nog een jaar in New York bij Lynn Simonsen.

“ Terug uit New York wilde ik natuurlijk dansen en lesgeven. Ik danste al in theaterproducties en Tv-shows, maar ik wilde ook lesgeven. Voor het lesgeven liep ik tegen de Nederlandse regelgeving aan. Ik had geen onderwijsbevoegdheid en mocht geen lesgeven. Toen ben ik weer teruggegaan naar de academie en alle onderwijskundige vakken heb ik in twee jaar tijd gehaald.

In eerste instantie kwam ik in Zeeland terecht en in het Brabantse Vught, waar ik vroeger op de balletschool had gezeten. In Zeeland ging ik lesgeven in Vlissingen en Middelburg, bij KEW (Kunsteducatie Walcheren). Daarna volgde rond 1993 al heel snel Oostburg, in de Hoekzak, en bij Kreatieve Vorming Hulst. ”

Samen mooie dingen organiseren

“ In 1998 zag ik een vacature voor dansconsulent bij Scoop, voor 16 uur. Ik dacht “ik weet alles van dans in Zeeland. Ik zit overal en ik weet ook alles van dans in Nederland, want die contacten had ik ook”. Ik kreeg de baan. Ik moest de dans in Zeeland op een hoger niveau trekken.

Er kwam een artikel in de PZC met als kop: ‘Dansconsulent trekt amateurdans in Zeeland uit het slop’. Dat was een slechte start. Met mensen die boos op mij waren. Het was niet mijn tekst, maar iedereen was wel wakker! Zeeland heeft gewoon een heel goed danswerkveld met grote scholen en veel aanbod. Ik heb het dansoverleg nieuw leven ingeblazen en we zijn samen festivals en mooie dingen gaan organiseren. We hebben toen Danzee opgericht, een koepelorganisatie die nog steeds bestaat en door de Provincie wordt ondersteund. Als het Scapinoballet bijvoorbeeld naar Zeeland kwam, dan vroegen we een choreograaf van dat gezelschap met dansers van verschillende dansscholen een stuk te maken. Dat werd dan in het voorprogramma van hun voorstelling in theaters opgevoerd. Zo voegden we iets moois toe aan de ervaring van jongeren of ouderen die hier met dans bezig zijn. ”

“ Daarnaast hielp ik mee aan het vormgeven van de cultuurmenu’s voor de basisscholen. Leerlingen gingen bijvoorbeeld naar een optreden van dansgezelschap De Stilte uit Breda. Ik had daar twee lessen bijgemaakt die ik voorafgaand aan de voorstelling op school gaf. Daarna gingen de kinderen met de bus naar het Ledeltheater, het Scheldetheater of het Arsenaaltheater met z’n allen naar die voorstelling kijken. Dat was in de gouden tijd, zeg maar. ”

Achteruitgang

“ Het Scheldermond College in Vlissingen had topsportklassen. Vanuit KEW hebben we met een collega parallel daaraan de dansklassen opgezet. Leerlingen kregen zes

uur in de week, tijdens schooltijd, trainingen in klassiek, jazz en moderne dans. Ik geloof dat het er nu nog steeds is, maar in een uitgekledede versie met twee uur per week hip hop. Maar alle basistechnieken die je nodig hebt om eventueel verder te gaan naar een dansopleiding, die zitten er niet meer in. "

" In Oostburg had je Kunstzinnige Vorming Zeeuws-Vlaanderen met cursussen muziek, dans en beeldend. Die werden gegeven in de Hoekzak, een multifunctioneel centrum waar ook de bibliotheek in zat, naast het arbeidsbureau en de ouderensoos. Als je daar op woensdagmiddag binnenkwam, dan hoorde je muziek, je zag danslessen en zag Ridette Martens met haar kinderatelier. De Kunstzinnige Vorming is in 2013 wegbezuinigd en de Hoekzak is afgebroken.

Ik begrijp dat gemeente Sluis aan Cultuureducatie Zeeuws-Vlaanderen gevraagd heeft om weer activiteiten op te zetten. Sinds een paar jaar zijn er op het Zwin College naschoolse kunstklassen voor jongeren. Zelf ben ik na sluiting van de Hoekzak in 2013 begonnen met mijn eigen dansschool in Oostburg. Dat doe ik zonder subsidie. "

Idealen

" Ik sta en ga voor kwaliteit. Mijn opleiding was klassiek, jazz en modern. Tapdansen heb ik ook gedaan. Bij mij kun je alleen maar inschrijven voor een heel schooljaar. Er zijn jongeren die tien lessen willen en

dan weer iets anders willen ga doen. Daar ga ik niet in mee. Na tien lessen kun je nog net niks. Als kunstenaar heb je, vind ik, een verantwoordelijkheid voor kwaliteit. Daar moet je ook voor staan, in plaats van meedoen met alles. Ook als kennismaking vind ik één les te weinig. In Groede heb ik een buitenschools aanbod op een basisschool. Drie dinsdagen en daarna een kijkles voor ouders, zodat ze kunnen zien wat de kinderen doen. "

" Mijn ideaal is dat alle kinderen tijdens hun basisschoolperiode met alle vormen van kunst en cultuur in aanraking komen.

Om vervolgens, als ze interesse hebben en zichzelf verder willen ontwikkelen, dichtbij huis, wekelijks prachtige lessen in tekenen, schilderen, dans, muziek, film, kunnen volgen. Om dit te realiseren is het nodig dat veel meer mensen met passie opstaan voor kunst en cultuur in

Zeeland. En de regels even de regels laten en samen mooie projecten gaan maken en opzetten, die een structurele inbedding krijgen. "

" Tussen 1998 en 2008 hadden we echt een gouden tijd bij Scoop. Met mensen van alle disciplines bij elkaar. We mochten al die kennis over Zeeland uitstrooien, dat was fantastisch! Ik ben blij dat in ieder geval een aantal mooie dingen die jaren geleden zijn ontwikkeld, zoals de cultuurmenu's op scholen, er nog zijn, ook al vind ik dat ze soms wat degelijker zouden moeten zijn. "

Ramon de Nennie

“Je moet als kunstenaar zelf of vanuit de organisatie die jou vraagt een relatie opbouwen met de school”

Ramon de Nennie studeerde in 1986 af aan de Academie voor Beeldende Vorming te Tilburg op illustratieve technieken, grafiek en film. Hij maakt kunst en is vormgever van tentoonstellingen en publicaties. Hij gaf tussen 2010 en 2017 kunsttijdschrift *Decreet* uit, organiseert tentoonstellingen, doet educatieve projecten en werkt voor Toonbeeld als projectmedewerker beeldende vorming.

“ Ik ben na mijn studie parttime gaan werken bij het Steunpunt Kunstzinnige

Vorming. Daar raakte ik betrokken bij het maken van educatieve tentoonstellingen, met Jaap Clement en Johannes Milhous. We brachten echte kunst, van in Zeeland werkende kunstenaars naar scholen toe. Onze transportmedewerker Musky Engels sjuowde zich daar verloren aan. Eén van de titels was ‘Net zo gewoon als kunst’. Dat vond ik een hele mooie, omdat we daarmee konden laten zien dat kunst je kan verheffen, je kunst als uitzonderlijk kunt zien, maar dat kunst ook gewoon in het leven van alledag aanwezig is. En dat

idee heeft mij altijd aangetrokken. Er was werk in opgenomen van Jan van Leeuwen en Leen Quist. Ook Marinus Boezem deed mee met een tafel waarop de plattegrond van een kathedraal was gestikt. Er zaten ook lesbrieven bij. De tentoonstelling riep vragen op, prikkelde. Jan van Leeuwen maakte bijvoorbeeld een keramisch kussen dat eruit zag als een echt kussen. Maar je kon er niet op liggen, want het was keihard..... ”

“ Daarnaast heb ik samen met Johannes Milhous onder meer een striptentoonstelling ontwikkeld. Dat was een vrolijke tentoonstelling. Het was wel grappig dat er ook belangstelling voor was vanuit Groningen. Dat vond ik mooi, maar daar mocht ik niet op ingaan. Het was te ver weg. Het concept van kunst op school is jammer genoeg geëindigd toen het Steunpunt opging in VMC Zeeland. Het werd te kostbaar bevonden. ”

Fusies en bezuinigingen

“ Het Steunpunt bracht ieder jaar een enorm aanbod uit met niet alleen tentoonstellingen, maar ook theatervoorstellingen. Dit verhaal speelt nu nog bij de centra voor cultuureducatie. Ik heb de indruk dat die minder zelf ontwikkelen en wat meer inkooporganisaties zijn geworden. Daarnaast was het Steunpunt echt een spin in het web. Inmiddels is de organisatie versnipperd. Dat heeft met wisselende inzichten te maken, met politiek, maar vooral met bezuinigingen. Het Steunpunt werd bij VMC Zeeland, een welzijnsorganisatie, ondergebracht en ging later op in Scoop, dat steeds meer een onderzoeksinstituut werd en later fuseerde

met de Zeeuwse Bibliotheek.

Voor de consultants van Scoop was dat een soort sterfhuisconstructie. Nu is daar alleen de popcultuur nog over en de Kunstbende.”

“ Daarnaast waren er regionale centra, in de Oosterschelderegio, in Zeeuws-Vlaanderen en op Walcheren, die ook buitenschools aanbod hadden. Die namen het over. Dat gaf in beginsel kansen. Het Van Doesburgcentrum had zeker in Vlissingen een krachtige positie. Toen kreeg je in 2008 de bankcrash. En wat later Halbe Zijlstra, met het verhaal van het neoliberalisme en je eigen broek ophouden. Er is in die periode een heleboel geëlimineerd. Kunsteducatie in Vlissingen heb je niet meer, zeker niet als gebouw. In Middelburg heb je het Cultuurhuis nog. Het instituut waar ik nu voor werk. ”

Verbindingen leggen

“ Het instituut waar ik nu voor werk, Toonbeeld in Terneuzen, is zijn positie redelijk aan het verstevigen. Mijn doelstelling daar is vooral om te kijken hoe we in Zeeland weer verbindingen kunnen leggen. We zijn nu met het ‘Vermeerderproject’ bezig naar aanleiding van het Vermeerjaar. Vermeer heeft maar één straatje geschilderd. Met meer dan 250 mensen uit heel Zeeland maken we één grote Zeeuwse straat, die in het oude ING-bankgebouw wordt geëxposeerd. Daarmee probeer ik, in ieder geval qua visie, om weer een beetje die verbondenheid terug te brengen. Want het creëren van verbondenheid is iets wat kunst vermag. Een prachtig boekje daarover is ‘Taal geven aan muziek’ van Jos Kessels. Hij laat zien in wat voor tijd we leven. Hoe

we gefragmenteerd zijn. Hoe het internet ons volledig uit elkaar geslagen heeft. En het internet is gaan functioneren als de wereld waar we in kunnen wegduiken. Waardoor we de echte wereld niet meer onder ogen hoeven te zien. En het zelfs zo ver gaat dat mensen zeggen 'ik hoef niet naar je tentoonstelling, want ik heb je schilderijen al gezien op internet.' "

Betrokkenheid en continuïteit

" Betrokkenheid en continuïteit vind ik belangrijk. Mijn suggestie is altijd geweest 'Als je nieuwe docenten aanneemt, geef ze dan 10 uur'. Dan hebben ze tenminste een basisinkomen. Misschien geven ze maar 4 uur van die 10 uur les. Maar er zijn genoeg activiteiten die ze daarnaast kunnen doen, vanuit betrokkenheid bij het instituut. Dan heb je ook collega's waarmee je kan overleggen, waarmee je dingen kunt ontwikkelen. Ik vind 'instituut' een rotwoord. Maar het kan wel een trefpunt zijn, van waaruit je aan het werk kunt gaan. Dat is een andere situatie dan wanneer je een opdracht krijg vanuit een organisatie: 'Als je maar zorgt dat je een kwartier voor tijd op de school aanwezig bent is het goed'. En dan denk ik bij mezelf: 'Dat vind ik wel heel erg mager'. Vanuit mijn eigen betrokkenheid zou ik misschien een week eerder bij die school gaan kijken. Met wat voor kinderen heb ik bijvoorbeeld te maken? Wat voor soort school is het? En hoe zijn de docenten? Als het gaat om een optimale inzet van kunstenaars zijn structuur, continuïteit en redelijke betaling belangrijk. Maar je moet als kunstenaar zelf of vanuit de organisatie die jou vraagt ook een relatie opbouwen met de school. "

Perspectief

" Iets anders wat mij al jaren triggert is de rol van de school bij de keuze voor creatieve beroepen. Als je in mijn schooltijd kunstzinnige aanleg had, goed kon tekenen of schilderen of wat dan ook, dan kon je na de havo naar de kunstacademie. Maar er zijn inmiddels zoveel randvakgebieden waarin je een bestaan kunt vinden. Je kunt ook naar het grafisch lyceum als je strips wil tekenen en je kunt in de animatie terecht komen, in de wereld van de game-ontwikkeling. De creatieve sector is heel uitgebreid. Je kunt schrijver worden, muzikant of filmcomponist, storyboards gaan tekenen. Er is gewoon vraag naar. Dat duidelijk maken is ook een taak van scholen en instellingen! "

“Ik vind dat je als kunstprofessional de opdracht hebt om het aller allerbeste, mooiste, verrassendste, provocerendste te zoeken voor een optimale confrontatie tussen kunstenaar(s) en publiek om vervolgens verbinding te realiseren.”

Geert Overdam

Geert Overdam was onder andere hoofd cultuur gemeente Vlissingen, theaterprogrammeur Uit in Zeeland, coördinator podiumkunsten Zeeuws Steunpunt, directie secretaris Fonds voor de Podiumkunsten, hoofd afdeling onderwijs LOKV en van 2003 tot 2014 Directeur van Theaterfestival Boulevard in den Bosch.

“ Ik werd in 1971 ambtenaar sport, cultuur en jeugdzaken in Vlissingen. Mijn baas ging twee jaar later op z'n vijftigste op wachtgeld. Ik was toen 23 en de wethouder zei: ‘Nou, dan moet jij maar hoofd cultuur worden’. ‘Dat is goed’, zei ik. Eén van mijn eerste acties was toen het professioneel jeugdtheater naar de scholen in Vlissingen brengen. Dat kwam toen op in Nederland. Ik ben allerlei gezelschappen gaan benaderen om voorstellingen te spelen op de scholen in Vlissingen. Wij waren als afdeling cultuur autonoom. We hadden een eigen bestuur,

waar dan wel weer de wethouder voorzitter van was. In no time ging ik alle basisscholen langs om jeugdtheater aan te bieden, gratis en voor niks. Op school. Dus er gingen gewoon klassen leeg, of gymzalen. En dan werd er theater gemaakt. Professioneel. En er was een direct contact tussen die acteurs, de kunstenaars, en de kinderen. ”

Kunstenaar centraal

“ Ik kreeg op een gegeven moment een telefoontje van Paul Boersma, gedeputeerde voor cultuur van de Provincie. Hij vroeg ‘Wat je daar in Vlissingen doet, kun je dat ook in de provincie komen doen?’ Dus werd ik provinciaal ambtenaar bij Uit in Zeeland. Daar zat directeur Jan de Lamar. Die deed de programmering in alle theaters, behalve in Terneuzen. Er kwam een collega voor het voortgezet onderwijs, Reggy Barra. Ad van Veer zat er ook, die deed Nieuwe Muziek. Er kwam gedoe tussen de gemeentes en

de Provincie over de betaling van Uit in Zeeland. Dat werd opgedoekt. Reggy en ik kwamen bij het Zeeuws Steunpunt terecht. We hebben daar nooit echt gepast. Er liepen allerlei fijne mensen rond, die met de beste bedoelingen in een soort tweede lijn iets met de scholen deden. Die lesbrieven en prachtige kisten en dingen maakten. Wat wij altijd misten, was de kunstenaar daarbij. Wij waren bezig kunstenaars direct in contact te brengen met kinderen. Ik heb steeds gevonden, ook toen ik later bij het LOKV werkte, dat er eigenlijk te veel lagen zaten tussen de kunstenaar en de kinderen. ”

“ Ik geloof heilig dat het de opdracht is, ook van de kunsteducatie nu, om kinderen en de volwassenen om de kinderen heen, kennis te laten maken met dingen die ze daarvoor nog nooit hebben ervaren. En dan van de hoogst mogelijke kwaliteit. Om vervolgens te kijken, wat ze daar wel of niet mee kunnen. Vooral in de interactie met de kunstenaars. Gewoon via persoonlijk contact. Ik geloof namelijk vooral dat op het moment dat kinderen, ook volwassenen trouwens, het waarom, de drive, de urgentie van die kunstenaar ervaren, dat daar het inzicht ontstaat van ‘Ik wil hier meer van of niet’. Heel simpel. ”

Debat

“ Wij houden niet van kunst in dit land. Wij denken dat dat allemaal alleen maar geld kost, ofzo. En het wordt alleen maar erger, lijkt het wel. Dus ik heb groot respect voor de mensen die het gewoon allemaal blijven doen, ook in de cultuureducatie. Maar het echte debat is eigenlijk een politiek debat. Hoe kijken wij naar de samenleving? En

welke rol geven we daarin aan kunst en cultuur? En welke rol hebben kunstenaars daar dan bij? ”

“ Een ander punt dat ik tegenkom: de geldstromen die kunst- en cultuureducatie bevorderen, zijn geldstromen voor een bepaalde periode, vier jaar, die een aantal specifieke doelstellingen hebben. Maar als dan de geldstroom ophoudt, zijn de voorwaarden om door te gaan met datgene wat ontstond weer afwezig. Nou ja, ‘Muziek in de klas’, ik ben heel blij dat dat nog steeds gebeurt. Maar ik begrijp niet waarom het alleen muziek in de klas is. Waarom niet theater in de klas, dans in de klas, beeldend in de klas? En iedereen, en gelukkig maar, probeert er het beste van te maken, maar er is, volgens mij geen debat over een breed kunstbegrip. Ik vind het woord cultuur eigenlijk al vervelend. Cultuur is veel te breed, want cultuur is ook dat wij aan een

tafeltje zitten, hoe wij met elkaar omgaan. Daar is kunst wel een onderdeel van. Maar waarom hebben we het niet gewoon over kunst en kunstenaars?!"

Beleid

"Wat ik zie is dat op veel plekken de instellingen voor kunstzinnige vorming, of later kunsteducatie, gemarginaliseerd of verdwenen zijn. En dat op plekken waar kunstenaars in dienst waren, ze zpp'er moesten worden. Overheden landelijk, provinciaal en lokaal, zijn hun verantwoordelijkheid voor hun publieke taak gaan ontlopen. Juist het feit dat de kunstenaar als ondernemer werd gezien, ook wat zijn eigen praktijk betreft, ook wat de educatieve taak betreft, leidde tot een afstand ten opzichte van de inzet van die mensen."

"Organisaties voor kunsteducatie moeten wat mij betreft vooral bezig zijn om de mensen die in het onderwijs op de vloer staan, de leerkrachten, te ontzorgen. Dat vraagt dat je heel goed met ze in gesprek bent over waar hun wensen voor innovatie en ontwikkeling zitten, wat hen daarbij in de weg zit. Dat is vaak tijd. Het is vaak geld. Het is soms ook kennis. En het is ook vaak netwerk. Dat ga je dan organiseren. Wat te veel gebeurt, is dat men vanuit het beleid het vingertje heft. Dat er op een manier gekeken wordt naar de cultuursector, die toch vaak gaat over, 'Ja, het is allemaal niet innovatief genoeg'. Waarom is het altijd zo dat iets wat goed functioneert, dat dan moet vernieuwen? Vernieuwing ontstaat in het werk, ontstaat in lange lijnen, ontstaat in de drive en de urgentie van mensen ten

opzichte van elkaar, maar ontstaat niet doordat iemand van bovenaf roept: 'jij moet innoveren!'. Dat is onzinnig en het maakt veel kapot, want het leidt tot een soort jachtigheid. Je krijgt niet eens meer de tijd om dingen uit te werken. Dat zit natuurlijk ook al in die rare vierjarige systematiek. Echte ontwikkeling en echte vernieuwing ontstaat omdat er ineens iemand binnenkomt met totaal andere ideeën en het vermogen om die ook nog eens om te zetten in verbinding met anderen. Die mensen meekrijgt. En ontstaat door langere tijd, heel consequent aan lijnen te werken, aan een stip op de horizon. Met ruimte om bij te sturen als je iets beters bedenkt."

Agnes de Jong

"Ik ben een pleitbezorgster van focussen op de primaire processen."

Agnes de Jong kreeg kunst met de paplepel ingegoten, kreeg op de kweekschool een rijk aanbod aan kunstvakken en startte in 1979 als leerkracht op de 't Klinket in Koudekerke. Later werd zij er directeur en inmiddels is zij bovenschools directeur van de Primas-scholengroep, de vereniging voor christelijk basisonderwijs in de gemeente Veere en Noord-Beveland. De bestaat uit 9 scholen en 130 medewerkers.

"Toen ik startte op school hadden we een handvaardigheidslokaal. Ik had zelf veel cursussen gedaan, dus ik kon met de kinderen handvaardigheid doen en de andere helft ging textiel doen, want er was ook een handwerkjuf. Er was in die tijd geen plan voor cultuureducatie. Er waren wel methodes, maar verder kwam het vooral op jezelf aan.

Op een bepaald moment had je het cultuurmenu, een aanbod van Kunsteducatie Walcheren. Dani le Duc zat daar toen. Je kreeg een voorstelling op school of ergens in een zaaltje en er waren leskisten over allerlei thema's en die kon je dan lenen. Dat was aanbodgericht. Langzamerhand werd het steeds meer vraaggericht. Er kwamen contactpersonen naar de scholen en die keken waaraan behoefte was."

Vakspecialisten

"Ik ging op een gegeven moment zelf die cultuurmenu's maken. En zelf vakmensen in dienst nemen. Een kunstenaar kijkt anders dan een doorsnee leerkracht en een leerkracht kan niet alles. Dus wij hebben Bo de Jong in dienst. Die heeft de Kunstacademie én de pabo gedaan, net als dansdocent Conny Sijlmans. Zij toeren langs al onze scholen. Op sommige scholen zijn ze er een dag in de week, een heel jaar. Op andere scholen zijn ze er een week of acht per jaar. En iedere school heeft een dagdeel een muziekspecialist om muziek te geven."

"Ook al hebben we muziekspecialisten in onze formatie, toch hebben we de muziekschool nodig. Een onderdeel van ons programma is bijvoorbeeld het leerorkest. Kinderen in groep vijf en zes mogen een instrument kiezen en krijgen tien lessen waarin ze dat een beetje leren bespelen. Zo stimuleren we hun interesse. Maar viool en cello spelen, dat kunnen onze muziekspecialisten niet. Dus helpt de muziekschool mee. Net zoals bij de kindermatinees die we hebben uitgevoerd, of afgelopen kerst de kerstopera. De kindermatinees - de Mattheuspassion in aangepaste vorm - deden we vorig jaar in de Grote Kerk Veere, samen met het Zeeuws Concertkoor Vlissingen en het Kamerorkest TY. Wim Hofman schreef het passieverhaal

voor kinderen, Anna de Bruyckere vertelde het. Alle bovenbouwkinderen van onze scholen, meer dan vierhonderd, zijn met cultuurbussen naar de Grote Kerk gebracht en hebben meegezongen en meegespeeld. ”

Vraag en aanbod

“ Ik maak zelf een overzicht voor vier jaar. Dans, beeldend en muziek kunnen we dus zelf, hoewel we ook grote projecten doen met partners. Van KEW neem ik drama, of film af of erfgoed, zodat alle disciplines aan de orde komen. Onze leerkrachten staan positief ten opzichte van deze activiteiten. Maar je moet wel steeds herhalen waarom het zo belangrijk is. En daar heb je die vakspecialisten voor nodig, om het vuurtje aan te wakkeren. ”

“ Niet iedereen heeft tijd om na te denken over ‘wat willen we eigenlijk?’ en ‘hoe ziet ons programma er dan uit?’. En scholen weten niet wat er allemaal is op het gebied van kunst en cultuur, dus ik zou zelf veel meer werken vanuit aanbod. Mijn ideaal is dat je ophoudt met die scheidslijnen die er nu zijn en dat je een prachtig aanbod hebt vanuit één organisatie die ook in de gaten houdt of alle kinderen in die acht jaar een evenwichtig programma hebben gehad. Natuurlijk mogen er ook ideeën komen vanuit de school en moet je inspelen op jaarthema’s waarmee een school werkt. ”

Cultuureducatie met kwaliteit

“ Ik heb goede contacten met de mensen van Cultuurkwadraat. Ieder jaar besteed ik aandacht aan de dag van de leraar. Dan zijn de kinderen vrij en dan bedenken we iets leuks. Volgend jaar oktober wil ik weer iets met kunst en cultuur doen. En dat overleg ik dan met hen omdat zij vaak inspiratiedagen organiseren. Het mes snijdt dan aan twee kanten. Ik lever 130 mensen voor een activiteit en onze leerkrachten hebben dan een mooie dag. ”

“ Instellingen zitten ook aan allerlei regels vast, volgens mij. De tendens is nu gewoon vraaggestuurd. Je kunt een aanvraag doen bij Cultuureducatie met Kwaliteit, het moet iets vernieuwends zijn en dan kun je dat uitvoeren. En dan wordt er gedacht ‘daarna implementeer je het en kun je het zelf’. Maar dat is niet zo. Wij hebben bijvoorbeeld mooie projecten met muziek gedaan, met docenten van de Zeeuwse Muziekschool, maar die kunnen we daarna niet zelf betalen. ”

Incidentele subsidies

“ Ik vind dat de overheid moet stoppen met incidentele subsidies. Incidenteel geld moet structureel geld worden. Instellingen als KEW en Cultuurkwadraat zouden gefaciliteerd moeten worden om zich op de primaire processen te richten. Dus om zoveel mogelijk dingen op een zo goed mogelijke manier op die scholen en bij de leerlingen te krijgen. Inspelend op de behoeften, maar duidelijk ook met een eigen visie op aanbod. Zij weten wat nieuw is. Zij weten wat er speelt. Zij zijn de deskundigen. En dat is de doorsnee leerkracht niet. Willen ze ook helemaal niet zijn.

En het is goed om leerkrachten bij te scholen, maar als je van de Pabo komt zou je wat mij betreft behalve een algemene lesbevoegdheid ook een specialisatie moeten hebben, zoals vakspecialist bewegingsonderwijs of muziek of drama. ”

“ Ik ben een pleitbezorgster van focussen op de primaire processen. Wij hebben geen beleidsmensen in dienst. Samen met Janny, onze controller doe ik alle bovenschoolse zaken. Daardoor kan het geld naar de scholen en hebben wij groepen met gemiddeld achttien kinderen. Dat zijn keuzes die je maakt. Wij hebben weleens uitgerekend wat wij aan kunst en cultuur uitgeven per leerling. Dat is al gauw 125 euro per leerling per jaar. Ik denk wel eens als iedereen dat zou doen hebben we meer te besteden voor de kinderen zelf. Dan kun je misschien ook zeggen: ‘Wie 60 jaar is trakteert’ en alle basisscholen een mooie voorstelling aanbieden. ”

Pim van Kampen

“Ik ben een groot voorstander van educatieve centra, die van zeven tot zeven open zijn.”

Pim van Kampen kon kiezen tussen gaan werken in de schoenenwinkel van zijn ouders in Oostburg of het onderwijs. Alles rond opvoeding en kinderen heeft hem altijd enorm geïnteresseerd. En dus ging hij naar de Kweekschool in Middelburg. Op de Toerenliedtschool voor speciaal voortgezet onderwijs, waar hij later directeur werd, ontwikkelde hij zijn passie voor de creatieve mogelijkheden van leerlingen. Als voorzitter van het College van Bestuur van de Albero scholen op de Bevelanden blijft hij de waarde van creativiteit uitdragen.

“ De ontwikkeling van creatieve vermogens werkt door in je hele zijn, in je relatie, in je vriendenkring in alles. Als je goed leert met

creativiteit om te gaan en ook waardeert dat je dat samen doet, denk ik dat we een veel betere samenleving krijgen. En dan bedoel ik vooral ook dat niet alleen het ik altijd voorop moet staan, maar dat je een ik bent in het wij. Dus we moeten dingen samen doen. Je creativiteit heeft invloed op je totale mens zijn. En ook op je politiek bewustzijn, op je vrijwilligerswerk bij een vereniging. Denk buiten de kaders, durf. Eén van de kerewaarden bij de organisatie waar ik werk is LEF. En ik stimuleer als leidinggevende dat mensen in onze organisatie met plannen komen die afwijken van wat we gewend zijn. ”

“ Ik heb op OPDC Griffioen (orthopedagogisch didactisch centrum)

gewerkt, daar hadden we kinderen die op de reguliere vo-scholen niet mee konden op sociaal-emotioneel- of gedragsgebied. Maar als we bijvoorbeeld een toneelvoorstelling met ze maakten zag je de meest bescheiden, teruggetrokken kinderen ineens staan 'shinen' op zo'n podium. Dat is toch prachtig? Maar dan moet je mensen wel de gelegenheid geven. En toen zijn we met middelbare scholieren video's gaan maken, een aflevering van een soap, te beginnen bij aflevering 322. Daar zijn ook de meest mooie dingen uitgekomen. Kinderen die voor de camera gingen staan, ineens gingen kijken van 'hoe moet ik in beeld, hoe moet ik dat doen, hoe moet ik rekening houden met de zon, met het kader?', noem maar op. En anderen die gingen toneel spelen. Prachtig! Durven! Doen! "

Er is zoveel mogelijk!

" We praten dan over de 80er en 90er jaren. In die tijd hadden we, zeker in de setting van het OPDC, veel vrijheid in het curriculum. En wij vonden het ontzettend belangrijk dat kinderen in hun creativiteit gestimuleerd werden, om zich creatief te ontwikkelen. Als ik naar het huidige onderwijs kijk: we moeten zoveel. Je moet aan burgerschap doen, je moet iets met pesten doen, je moet zorgen dat ze goed kunnen rekenen, je moet zorgen dat ze goed taal kunnen, terwijl er maar, van half negen tot twee, vijf en een half uur in een dag zitten. Nu worden we veel meer dan vroeger geleid door cijfers, door toetsen, en is het een uitdaging om ervoor te zorgen dat we voldoende tijd en ontwikkeling aan creativiteit besteden. "

" Hoe we dat moeten doen? Ons niet gek laten maken door allerlei dingen die van bovenaf komen. Of door ouders die zich steeds meer met het onderwijs gaan bemoeien. Dat vraagt opnieuw LEF. En het werkt! Ik zie op veel scholen dat er ateliers ontstaan. Waarin leerlingen van alle klassen door elkaar heen één keer per week, twee, drie uur lang bezig zijn met fotografie, computerontwerp, beeldende kunst, toneel. Je kunt daar ook taal aan koppelen en rekenen. Er is zoveel mogelijk! "

" Een belemmering vind ik wel, vooral in Zeeland, kleine scholen met minder dan 80 leerlingen. Daar is het aantal personeelsleden beperkt. Die moeten generalisten zijn op alle gebied. En dat geeft weleens beperkingen. Heb je een wat grotere school van twee, driehonderd kinderen, dan heb je 15 tot 20 mensen

Pim van K

personeel. Dan heb je een rekenspecialist, een taalspecialist, maar ook iemand bijvoorbeeld die heel goed is in de creatieve vakken. Iemand die collega's kan helpen zich te ontwikkelen, maar ook lessen kan geven in de klassen. Op Noord-Beverland hebben we drie wat kleinere scholen. Die doen die dingen dan samen en brengen mensen vanuit de cultuur binnen. "

Het blijft altijd een samenspel

" We hebben de organisaties die er zijn op het gebied van kunst, cultuur en educatie, keihard nodig, om de mensen op de werkvloer te helpen zich te blijven ontwikkelen en te weten wat er wel is en wat er niet is. Dus het blijft altijd een samenspel. Wat ik ook heel goed vind natuurlijk, dat als het Film by the Sea is, dat je kinderen naar de film laat gaan. En

zo'n Kinderkunstweek is erg belangrijk. Dat je zorgt dat er het hele jaar thema's zijn en aanbod. En dat er een bus rijdt om naar een museum te gaan. "

" Ik ben een groot voorstander van educatieve centra, die van zeven tot zeven open zijn, waar kinderen van alles voorgeschoteld krijgen, in blokken. Zowel de cognitieve vakken als sport, koken, techniek en kunst. En dat je als kind naast het klassikale programma ook keuzes kunt maken. Maar ook dat om zeven uur, als jij als buurtbewoner Spaans wil leren, dat je daar je Spaanse les krijgt. Want zo'n centrum zie ik als een gemeenschapsgebouw. En dat moet voor iedereen toegankelijk zijn. Nu hebben we in een schoolgebouw les van half negen tot twee, dus kom op, doe er wat meer mee! Dan moet je misschien ook wat grotere gebouwen hebben, met meerdere mogelijkheden. Ik denk dat we daar naartoe moeten. "

" We zijn op zoek naar kunstenaars, op wat voor gebied dan ook, die wellicht nog een onderwijsakte hebben liggen, en die bereid zijn om op basisscholen in de formatie mee te draaien. En die willen we via de Hogeschool Zeeland wat extra pedagogisch-didactische kennis bijbrengen. We experimenteren daarmee op Noord-Beverland en dat willen wij de komende jaren uitbreiden. Je zet dan samen met de andere leerkrachten thematische projecten op. Dan kan je het in alle vakken laten doorwerken. Ik was onlangs op een school, daar was het thema ruimte. Daar kan je toch van alles mee? "

ampen

Bram de Muijnck en Marja Geerse

“Het zou mooi zijn als je een school creëert waar de kinderen zijn tot half vijf”

Marja Geerse en Bram de Muijnck werkten na hun opleiding aan de Christelijke Pedagogische Academie beiden op de Torenhoveschool in Middelburg. Marja als leerkracht, Bram als directeur. Samen met voormalig pabo-docent John Louws staan ze aan de wieg van de Kinderkunstweek, die nu al 13 jaar bestaat.

Marja: “Ik deed de opleiding tot kleuterleidster en kom er steeds meer achter hoe geweldig die was. Ik kreeg één uur per week kunstgeschiedenis. Eén uur per week cultuurgeschiedenis, literatuur en twee uur per week tekenles. De

tweede helft van het jaar werd dat textiele werkvormen. En we kregen ook nog een uur muziek per week.”

Bram: “Ik zat op dezelfde opleiding, althans de onderwijsopleiding, en ik heb dezelfde ervaring. Ik denk dat ze naar de maatstaven van die tijd, heel veel deden aan kunstgeschiedenis. Ik herinner me, ik heb het nog in mijn boekenkast staan, ‘Mens en muze’, dat boekje. En qua aantal uren denk ik dat dat gelijk is. Ik kan me alleen niet meer zo goed textiele werkvormen herinneren.”

Bram: “Toen ik op school begon, begin jaren

“70, heb ik niets gemerkt van beleid op het gebied van kunst- en cultuureducatie. Wat je ging doen, was afhankelijk van de mensen in jouw team en wat voor directeur er zat.”

Marja: “ In het kleuteronderwijs had je veel ruimte. Er lagen bepaalde dingen vast, zoals hoeveel tijd je buiten moest spelen met de kinderen. Maar je had allemaal leuke werkjes en daar kon je zelf invulling aan geven. Toen ik begon had ik Rachel van Til in de klas. De dochter van Frits van Til, een bekende kunstenaar. Ik zei tegen Frits: ‘Kun je een keer wat komen laten zien?’ En zo had ik mijn eerste kunstenaar in de klas. Hij vertelde over zijn werk en heeft de kinderen dingen laten maken.

Naast dat wat je zelf deed, kreeg je altijd een aanbod van theater, muziek, mooie voorstellingen. Dat was de tijd van het Steunpunt voor Kunstzinnige Vorming. Ik heb veel kunst in de school gekregen. De Grafiekmap Zeeland en werk van Marinus Boezem en Jan van Leeuwen. Ik kreeg het werk te leen en ik mocht ermee doen wat ik wilde, bij wijze van spreken. Ik was er altijd heel voorzichtig mee. Er waren ook schitterende andere tentoonstellingen. ‘Stoelen’ hebben we gehad en ‘Schoenen’. Dat zag er allemaal fantastisch uit. Dat is verdwenen en dat heb ik een enorme verarming gevonden. ”

Belemmeringen

Bram: “ Op een bepaald moment schreef de overheid de kerndoelen voor en moest je een plan schrijven. Maar of dat plan uitgevoerd werd daar werd niet naar gekeken. En dat merken we nu ook nog,

dat kunst een beetje in de hobbysfeer zit. Als je tijd over hebt en jij vindt het leuk: ‘doe maar’. Ik zeg het vrij negatief. Maar we komen dat veel tegen in onze contacten rond de Kinderkunstweek. Later is men het procesmatige denken gaan stimuleren, dat je als team een plan schrijft. Dat is op zich een prachtig gegeven, alleen het komt niet goed van de grond. Want de knowhow ontbreekt, of de tijd ontbreekt, enzovoort. Dat is het gesprek die ik heb gehad met Cultuurkwadraat. Je kunt niet in de scholen werken zonder een heel goed, kwalitatief hoogwaardig aanbod, dat zeer toegankelijk is voor de leerkrachten. ”

Bram: “ Bij het creëren van ruimte voor de kunstvakken spelen wat mij betreft drie belemmerende elementen een rol. Eén is de druk van de samenleving en van de overheid op het programma. Je moet aan burgerschap doen, lesgeven over gezonde voeding, natuurlijk ook aandacht geven aan sport en bewegen. Twee is dat als je een interview zou houden op alle scholen in Zeeland of in heel Nederland en je zou vragen en eerlijke antwoorden krijgen van de teamleden: ‘Hoe belangrijk vind jij kunst- en cultuureducatie?’ En: ‘Wat doen jullie daaraan op school?’. Ik denk dat we dan schrikken. Verder is er een enorm tekort aan leerkrachten. Er wordt nu ingezet op zij-instromers. Die hebben al een hbo opleiding en die gaan voor de vakken waar we uiteindelijk op afgerekend worden: rekenen, taal, spelling. ”

Kansen

Bram: “ Het zou mooi zijn als je een school creëert waar de kinderen zijn tot half vijf.

Met gezonde maaltijden in schoolverband. Want slechte voeding en overgewicht vragen ook om een aanpak. We maken een traject waarin van alles wordt aangeboden, sport en bewegen, muziek, dans, film enzovoort. En dat voor álle leerlingen, want je moet oppassen dat als je een buitenschools aanbod doet, dat de kunstvakken alleen worden gekozen door kinderen die er van huis uit mee worden opgevoed. Rotterdam heeft een paar van die scholen. De gemeente stopt daar veel geld in. Maar ik ben ervan overtuigd, dat wat je nu uitgeeft een geweldige investering is voor later. Het voorkomt heel veel ongemak in de samenleving, waar we ook heel veel geld in moeten stoppen om dat te repareren. "

Marja: " Ik sta zelf nu niet meer voor de klas. Maar ik ben al jaren bezig met de Kinderkunstweek. Daarin proberen we kunsteducatie heel toegankelijk te maken voor leerkrachten. Weinig voorbereiding, ieder jaar een nieuw thema. We brengen een pakket dat iedereen vrijuit kan gebruiken. Al zet je maar een kunstwerk op je digibord bij het binnenlopen van de kinderen. Of tijdens de pauze. We beginnen met een week in het voorjaar. Dat is de start van een heel jaar lang kijken naar kunst en werken met kunst. "

Bram: " We zijn zowel een aanbod als een platform voor andere aanbieders die in willen spelen op wat wij bieden. "

Ismay Ross

“Die lessen diepdruk
bijvoorbeeld, zijn echt top”

Ismay Ross staat twee jaar voor de klas in groep 6 op de Prinses Ireneschool in Goes. Tijdens haar opleiding heeft zij kennis gemaakt met de meeste kunstdisciplines. De school maakt gebruik van de mogelijkheden van Cultuurkwadraat, KCE en andere aanbieders, maar doet ook veel zelf. Sinds kort werken alle klassen met een thematisch opgezette methode – GO! – waarin ook kunstlessen een plek hebben.

“ Toen ik op de basisschool zat, was kunsteducatie productgericht: ‘Dit gaan we maken, dit zijn de spullen en zo ga je het doen’. Ik denk dat we nu met zijn allen proberen om meer procesgericht te werken, zodat kinderen leren om eigen keuzes te maken. In de kunstlessen leren ze zich op een andere manier te uiten, dingen te ontdekken. En ze zien ook dat iedereen anders is, maar dat we eigenlijk allemaal aan hetzelfde doel werken. ”

“ Ik denk dat je met kunsteducatie veel subdoelen kunt bereiken die los staan van het doen of maken op zich. We proberen tussendoor te reflecteren op elkaar: bijvoorbeeld ‘hoe geef je op een aardige manier iemand een tip waar iemand iets aan heeft?’. Kinderen zijn geneigd om heel vaak alleen maar complimenten geven, maar je wil natuurlijk ook iemand verder helpen. ”

Werken met thema's

“ Sinds dit schooljaar gebruiken we een nieuwe geïntegreerd onderwijsmethode: Go! Daarin werken we met thema's waarin

wereldoriëntatie en kunst samenkomen. Wij zijn nu bezig met het thema 'ruimte'. Elke week staan er aanbevelingen voor een knutselproject naast de informatieve lessen die je hebt gegeven. In groep 6 zijn we bezig met planeten. Elke week komen er twee andere planeten aan bod en daar maak je dan iets bij. Bijvoorbeeld een maanlandschap van papier-maché. Door deze methode zijn we op verschillende momenten in de week bezig met dingen maken op allerlei gebied. Dat is meer dan voorheen. ”

“ Wij proberen met de kinderen regelmatig een stelopdracht te doen. Ze moeten dan bijvoorbeeld een verhaal schrijven over het thema ruimte. Dan werk je ook aan creatief vermogen. Drama komt ook terug, maar daar hebben we niet echt een methode voor. We doen ook een gedichtenwedstrijd met de school en bewegen elke week een paar keer op de filmpjes van Just dance. ”

“ We hebben via Cultuurkwadraat geld gekregen om een workshopachtige cursus te volgen, om een doorlopende leerlijn op te stellen op het gebied van kunst en cultuur. Er komt dan een adviseur bij ons op school, Jacqueline Braat. Zij komt eerst met ons kijken naar 'wat mis je nog op school?', 'wat zou er nodig zijn?'. Ze is nu twee keer bij iedereen in de klas geweest om mee te kijken en tips te geven. ”

KCE-aanbod

“ We hebben sowieso een KCE-aanbod waar we gebruik van maken. Er is een archeoloog geweest hier, superleuk, die kwam echt

met allemaal materialen. We hadden er over gewerkt in de klas, dus de kinderen hadden al wat voorkennis. De archeoloog had allemaal potten in stukken mee en die mochten de kinderen in elkaar gaan zetten. We hebben ook een oermens op bezoek gehad. We hadden over de jagers en boeren gewerkt met geschiedenis en die man kwam dan buiten vuur maken en had stenen en pijltjes bij zich. Dat vonden de kinderen helemaal geweldig. Vorig jaar kwam er iemand, die ging met ons diepdruk doen. Die gastdocent kon daar heel leuk over vertellen. Hij had een pers meegenomen en de kinderen gingen met gutsen aan het werk. Dat is dan echt super fijn. ”

“ We zijn ook naar een film geweest, die draaide hier in 't Beest. Het ging over een gezin dat uit huis werd gezet. Ze moesten terug naar hun land van herkomst, omdat ze geen asiel kregen. Het verhaal was natuurlijk wel in een kinderbeker gegoten, maar het

was leerzaam en indrukwekkend. De film maakte veel los. Terug op school heb ik het er met de kinderen erover gehad, dat dat wel gebeurt en dat het bij ons misschien minder gebeurt dan in grote steden. En dan heb je hele mooie gesprekken met de kinderen. ”

Zelf kunstlessen geven

“ Kunstlessen zijn ook een fijn moment om met de kinderen even op een andere manier praatjes te maken en even te kunnen 'levelen'. Ik weet niet of ik heel blij zou worden als die lessen door vakleerkrachten zou worden overgenomen. Ik zie hun rol als ondersteunend. Die lessen diepdruk bijvoorbeeld, zijn echt top. Die kan ik niet zelf geven. En het is ook fijn dat Jacqueline langskomt en tips geeft. Maar verder denk ik dat ik een heel eind kom met de kennis die ik inmiddels heb opgedaan. ”

Isabel van der Wal

“Bach is mijn grote held. Aan de andere kant ben ik echt van hiphop en R&B”

Isabel van der Wal studeerde docent piano aan het Conservatorium Tilburg. Op haar eenentwintigste was ze daarmee klaar en via een stage ging ze aan de slag als docent en kunstcoördinator op Scholengemeenschap Nehalennia in Middelburg.

“ Ik ben als stagiaire op Nehalennia begonnen en nooit meer weggegaan. Ik werd verliefd op de school, in het bijzonder op de drive van de kinderen, maar ook op de openheid van de collega's en de warme ontvangst van cultuurcoördinator Leo Dreessen destijds. Ik sta niet alleen maar voor de klas. Ik organiseer ook projecten en kunstreizen, schrijf educatieve programma's en maak nu iets voor Kunsteducatie Walcheren. ”

“ Afgelopen week (red. medio april 2024) hebben we het tunneltje bij de Jacoba van Beierenweg in Vlissingen helemaal voorzien van graffiti en street art. Ik ben een big fan van graffiti. Ik heb zelf gestudeerd aan het conservatorium. Bach is mijn grote held. Aan de andere kant ben ik echt van hiphop en R&B, want daarmee ben ik opgegroeid. Pas op latere leeftijd kwam ik in aanraking met andere kunstvormen. Ik leerde Kandinsky kennen met zijn kleuren en het verband met het auditieve. Daar ben ik ook op afgestudeerd.

Op Nehalennia gaf ik in eerste instantie muziek. Toen er ruimte vrij kwam binnen de

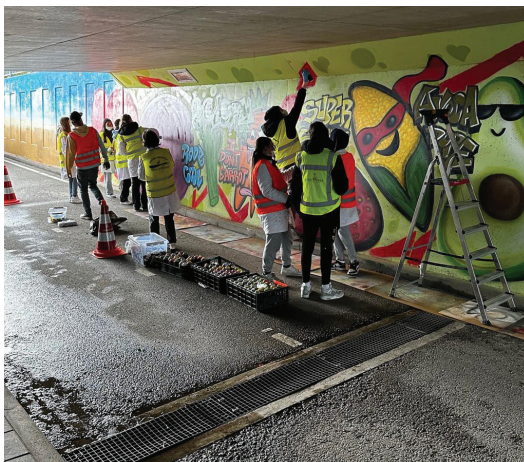
beeldende sectie, ben ik in de leer gegaan bij Marja de Waard, die destijds bij ons op school tekenen gaf. Van haar heb ik de basis voor de onderbouw geleerd. Ik geef nu ook beeldende vorming. Mijn interesse is verbreed naar onder andere de lino'snede. Die techniek vind ik fantastisch. ”

Kiezen voor kunst

“ Mijn passie voor muziek begon op de Ichtusschool in Vlissingen, bij juf Naomi. Ze is de vrouw van Sjak Zwier, de bekende gitaarbouwer, die bij ons kwam lesgeven. Alle juffen op de Ichtusschool zongen heel veel. Dat vond ik geweldig. Mijn vader zei: 'Jij moet iets doen met entertainment, je straalt op het podium'. Ik ben gaan zingen, maar ben er op een bepaald moment mee gestopt. Toen ik een jaar of 8, 9 was, ben ik met pianoles begonnen. Ik merkte dat ik misschien wat meer kon dan de gemiddelde leerling. Toen kwam ik bij Ruud Kerkhove. Dat was de beste pianodocent die ik ooit heb gehad. Die heeft me geënthousiasmeerd om verder te gaan. ”

“ Ik geef les in de onderbouw van havo en vwo aan leerlingen die bewust kiezen voor kunst en cultuur. Dan heb je vier uur in de week. Het is verder flut gesteld wat betreft de uren. Want in de brugklas krijgen de leerlingen één uur tekenen en één uur muziek. Daarna krijgen ze het niet meer tot de bovenbouw, behalve als ze hun keuzeprofiel inrichten met kunst en cultuur.

Dan krijgen ze twee uur beeldend en twee uur muziek of twee uur podiumkunsten. Dus we hebben geen doorlopende leerlijn voor alle leerlingen meer. Dat zorgt er natuurlijk ook voor dat je in de bovenbouw leerlingen ziet die nog nooit een potlood hebben gebruikt of niet weten wat een G-sleutel is. Havo en vwo-bovenbouw hadden vier uur kunst algemeen, maar dat is teruggebracht naar drie, twee uur praktijk en één uur theorie. CKV hebben ze ook, in het vierde of in het vijfde jaar. Wij hebben van de week te horen gekregen dat er ook in de derde klas weer twee uur vanaf gaat. En in de vierde klas ook één uur, want er moet bezuinigd worden. ”

Graffiti-project

“ Ik ben blij dat we dat graffiti-project voor de onderbouw heb kunnen doen dit jaar. Dat was echt een immens groot project.

Ik wilde mijn school onderdeel laten zijn van de maatschappij. Zo'n tunneltje vormgeven past daarbij Cultuur -kwadraat heeft succesvol de subsidie aangevraagd. Als basis heb ik een aantal beeldaspecten gepakt, gekoppeld aan vijf lessen. Lessen die aansluiten op Zeeuwse thema's die we wilden laten zien in de tunnel. Die gaat de ene kant richting het weiland en de andere kant richting Vlissingen, naar de zee.

Dat komt terug in de ontwerpen. En in het midden laten de leerlingen hun eigen wereld zien. Ze schilderden bijvoorbeeld twee tomaten. Die

noemen ze 'tomatties', want 'matties' staat voor vrienden.

We zijn via Kunsteducatie Walcheren de samenwerking aangegaan met Bart van Kervinck van Zeeland Graffiti Zeeland. Hij heeft vervolgens Vince ingeschakeld. Stripe Shades, heet hij op Insta, een fantastische graffiti-artist. Met hen hebben we gekeken naar alle ontwerpen. Zij hebben die samengebracht en de basis neergezet. Vervolgens hebben de leerlingen hun eigen ideeën daarop gecreëerd. Er hebben zeventig leerlingen meegeedaan. "

Optreden

" We werken niet zoveel met externe partijen als ik zou willen. Het rooster biedt daarvoor te weinig ruimte. We doen wel de musical met alle disciplines in de schouwburg. Dat wordt gefaciliteerd omdat het een paradepaardje is van school. We hebben ook optredens georganiseerd in samenwerking met UCR. De leerlingen die klassiek spelen, traden op in het stadhuis van Middelburg, samen met UCR studenten.

We doen ook projecten met de basisschool. Een collega heeft met een derde klas opdrachten gemaakt, die ze met jonge kinderen gaan uitvoeren. Een ander project doen we in de Spot. Leerlingen gaan daar zelf een jeugdfeest organiseren. Ze krijgen een pot met geld en begeleiding vanuit de Spot. Daar hebben we ook subsidie voor aangevraagd.

Aan het einde van het schooljaar organiseren we altijd een slotmanifestatie. Dan laten de eerste, de tweede en de derde klassen aan hun ouders en andere

belangstellenden zien wat zij hebben gedaan. Ze exposeren hun beeldend werk, maar laten ook zien wat ze geleerd hebben bij muziek. Dus ze spelen en doen dans, zang, echt alles. Dat is altijd fantastisch om te ervaren. "

Maria Coolen

"In de begintijd had ik veel
vrijheid. Daardoor kon ik
bijzondere dingen doen."

Maria Coolen was docent tekenen en textiele werkvormen, maar ging liever aan de slag in het vormingswerk. Toen haar partner een baan kreeg bij Rijkswaterstaat verhuisde Maria van Delft naar Zierikzee en kwam zij tóch in het onderwijs terecht. Van 1978 tot 1986 werkte zij op lhno/mhno Prinses Juliana, een voorloper van het (v)mbo. Na de fusie met de rijkscholengemeenschap Professor Zeeman gaf ze daar ook CKV.

“ Ik vond het belangrijk om de leerlingen goed te leren kennen. Nieuwe klassen kregen opdrachten, waarmee ik veel te weten kon komen over de leerlingen. Eerst een naamkaartje, dan ontdek je of ze kleine letters en hoofdletters van elkaar onderscheiden. Die letters moesten ze dan versieren. De één kon dat goed en de ander kon dat minder. Daarna moesten ze een zelfportret tekenen met behulp van een spiegel en daar tekenden ze dan ook hun hobby's bij. De een tekende een heleboel, de andere helemaal niks. Dan kwam de gezinssamenstelling. Voordat we een maand verder waren had ik al verschrikkelijk veel gegevens over de leerlingen én gesprekstof. ”

Vrijheid

“ In de begintijd had ik veel vrijheid. Daardoor kon ik bijzondere dingen doen. Via het SECU-project deden we bijvoorbeeld een etsproject. Zes weken lang kwam een stagiair van de Academie uit Tilburg lessen geven. Materialen en een pers kwamen mee. Het werd een heel mooi project dat we aan de buitenwereld wilden laten zien.

Als resultaat hebben we in een pakhuis in de Visstraat een tentoonstelling gemaakt, die de leerlingen zelf moesten beheren. Ze kregen vrij om bij die tentoonstelling te zijn, om hun eigen werk toe te lichten, om te noteren wie er allemaal geweest waren, enzovoort. Dat was natuurlijk hartstikke leuk. "

" We hebben nog een keer zoiets gedaan. Voor de examenleerlingen, had ik een kunstgeschiedenis-opdracht 'Kruip in de huid van de schilder'. Ze moesten een schilder kiezen en daar van alles over uitzoeken: biografie, tot welke stroming hij behoorde, door wie hij geïnspireerd was, enzovoort. Ook moesten ze één schilderij namaken dat officieel werd ingelijst. De leerlingen waren zo trots! We hebben die schilderijen geëxposeerd in IJssalon Capri in IJssaloon Zierikzee. Er waren mensen die een schilderij wilden kopen en er 500 gulden voor wilden betalen. 'Nee, nee, dat doe ik niet' was het antwoord. Ik kom nu nog leerlingen tegen die zeggen 'Ik heb dat schilderij nog steeds thuis hangen.' "

" In 1986 is de Prinses Juliana opgegaan in de scholengemeenschap. De mavo, havo en het vwo zaten in het hoofdgebouw.

De vroegere lts en de lhno kwamen in een bijgebouw. Daartussen zat echt een Berlijnse muur. Ik had altijd twee uur in het eerste jaar, twee uur in het tweede jaar, drie uur in het derde jaar en vier uur in het vierde jaar. Dat was geweldig omdat je echt iets kon opbouwen. Op een gegeven moment werden handvaardigheid en tekenen op het vmbo samengebracht in één blok, een half uurtje in een week. Dat kon natuurlijk niet, dus werd het één uur in de twee weken.

Vijftig minuten tekenles, één keer in de twee weken. Nou, dat was echt een drama. Uiteindelijk is dat teruggedraaid en werd het weer één uurtje tekenen per week. Alleen als de leerlingen tekenen als examenvak kozen kregen zij een blok van vier uur voor. Helaas is de oude situatie nooit meer teruggekomen. "

Beperkingen

" Er werd steeds minder mogelijk.

Je moest vroeger voor 1 oktober je leerplan ingeleverd hebben, maar dat werd verplaatst naar mei van het jaar daarop. Dit zorgde ervoor dat je niet kon inspringen op de actualiteiten. Je moest alles van tevoren vastgelegd hebben. Ieder jaar regelde ik nog wel dat we met het vmbo op excursie gingen. Naar Krölller-Müller, het Stedelijk Museum en Boijmans en Van Beuningen.

Later kwam daar De Pont in Tilburg bij. Van tevoren ging ik daarnaartoe om het bezoek voor te bereiden. Ik liep een keer met die leerlingen door Amsterdam. Ze stopten bij het Concertgebouw en zeiden: 'Kijk juf, dit is neoclassicisme, want daar zie je een timpaantje'. Dan stonden die Amsterdammers echt met verbazing te kijken. Dan was ik zó trots! "

Wedstrijd

" Toen CKV kwam, ben ik in Tilburg de opleiding CKV-coördinator gaan doen. Dat deed je ook allemaal in je vrije tijd. Eén van de eerste opdrachten in 2001 was een wedstrijd fotografie van monumenten. Wie meedeed, kreeg een wegwerpfototoestelletje van de gemeente. Het bleek een internationale wedstrijd te zijn. Ik heb contact gezocht met Bert Stuit van de gemeente en zei: 'Ik heb 90 leerlingen, die allemaal meedoen, dus ik heb 90 cameraatjes nodig.' Tja, dat had hij natuurlijk niet verwacht, maar hij regelde het wel. Als groepje moesten de leerlingen een monument kiezen en dat op een bijzondere manier fotograferen. Via een plas water of vanuit een vuilnisbak. Of je belt aan en je doet het vanuit een huis. We hebben al die foto's in de gangen gelegd. Iedere leerling mocht er twee uitkiezen en daar koos ik er weer één van. Die heb ik opgestuurd naar de landelijke organisatie. En wat bleek? Eén van onze leerlingen won een hoofdprijs en de ander won een eerste prijs. De foto's zouden opgenomen worden in een groot fotoboek. Er zou een tentoonstelling komen die de hele wereld overging. De prijsuitreiking was in Straatsburg. Ik zou er met die twee prijswinnaars heengaan. Maar het mocht

niet van directie: het was lesuitval. Toen kregen de ouders dat te horen. En die werden zo boos en zeiden: 'Weet je wat wij doen? Wij gaan zelf met jou en die kinderen met de auto'. Dat hebben we gedaan. Ik heb er van de schooldirectie nooit meer iets over gehoord. "

" Later heb ik mijn ambitie verlegd naar de Bewaarscholen, een centrum voor hedendaagse kunst in Burgh-Haamstede. Ik heb veel moeite gedaan om daar de middelbare school bij te betrekken. Maar dat was lastig. Het enige wat ik hoorde was: 'We hebben het al zo druk. Het past niet in het leerplan.' Met de basisscholen lukte het wel. In de vier jaar dat ik daar curator was, gaven de exposerende kunstenaars altijd een workshop voor de leerlingen van de basisschool. Dat was een groot succes. "

Nynke van der Ploeg

“We proberen de hele keten te pakken. Van BSO tot en met het voortgezet onderwijs.”

Nynke van der Ploeg studeerde economie en bestuurskunde. Maar van alleen zaken doen wordt zij niet warm. Liever helpt zij de regio en de samenleving vooruit. Dus was zij onder andere VVV-directeur en coproducent van de romantische komedie ‘Weg van jou’, die zich in Zeeuws Vlaanderen afspeelde. Sinds juni 2020 is Nynke van der Ploeg directeur-bestuurder van Toonbeeld en voelt zich daar als een vis in het water.

“Toonbeeld is er voor iedereen die zich hobbymatig met kunst bezig wil houden, maar ook voor wie zich wil prepareren op een professionele loopbaan en naar her conservatorium of de kunstacademie wil. Daarnaast zijn we actief op het gebied

van de kunst- en cultuureducatie in het basisonderwijs. We doen ook steeds meer met de kinderopvang en met het speciaal en het voortgezet onderwijs. Dat kan in allerlei vormen. Een school huurt via ons bijvoorbeeld een leerkracht in die elke groep elke week een uur muziekles geeft. Of wij bieden een invulling van de rijke schooldag, waarbij kinderen na school lessen krijgen die aansluiten op het reguliere lesprogramma. Zo'n zelfde soort programma doen we ook met het Lodewijk College. De ruimte voor de kunstvakken is binnen het reguliere curriculum van het voortgezet onderwijs heel beperkt. Daarom spelen wij in op de verrijkte schooldag. Alle brugklassen komen naar ons toe, voor allerlei verschillende cultuurlessen. ”

“ Op het Lodewijk College was onlangs een talentenjacht, een soort bonte avond. Die was verdwenen, zou niet meer van deze tijd zijn. Maar talentenjachten zijn juist heel inspirerend en kinderen blijven dat leuk vinden. Gelukkig waren er een paar docenten die dat ook vonden. Die dat weer oppakten. Wij hebben de leerlingen die op muzikaal gebied wilden performen gecoacht. Het was een fantastisch succes, die talentenjacht! Daarnaast proberen we bijvoorbeeld de bandjescultuur te stimuleren door samen te werken met podium de Pit. ”

Inspelen op de vraag

“ We proberen de hele keten te pakken. De kinderopvang, die hier bij ons in het gebouw zit, heeft als wens om een cultuur-BSO op te starten. Zoals er ook een sport-BSO is. Ik vind het fantastisch dat ze zo denken. Het draait altijd rondom sport. Maar cultuur is voor hun ontwikkeling net zo belangrijk. We gaan de komende jaren sowieso veel kinderopvanglocaties van kinderopvang Zeeuws-Vlaanderen bedienen. Meteen vanaf het allereerste begin ervoor zorgen dat kunst en cultuur volkomen vanzelfsprekend worden. En dat die kinderen dus ook hier blijven komen. Of bij de collega's in Zeeuws-Vlaanderen. ”

“ Er is ook vraag naar projectmatige ondersteuning. Zo was er vorig jaar een basisschool die hulp vroeg bij de kerstuitvoering. Die helpen we dan met muziek en drama. Wat we vaak zien is dat leerkrachten zich niet zeker genoeg voelen om bijvoorbeeld muzieklessen,

beeldende vorming of drama te geven. Of dat ze elke keer in een soort groef blijven hangen van vaste patronen en eigenlijk de mogelijkheden niet benutten. Via CmK (Cultuureducatie met kwaliteit) helpen we dan de deskundigheid op scholen te versterken. We trainen bijvoorbeeld het hele team om eenvoudige muzieklessen te kunnen geven, maar wel op een manier die verder gaat dan een liedje zingen.

Er zijn ook scholen die het programma gebruiken om zelf weer op gang te komen. Er was een school die altijd aan het eind van het schooljaar, als groep 8 afscheid nam, met alle leerlingen een musical maakte. Dat concept was fantastisch, maar door het vertrek van de oudgedienden verdwenen. De nieuwe leerkrachten wilden die schoolbrede musical graag weer terug. Hoe pak je dat aan? Hoe ga je daarmee? Waar start je? Wij hebben hen daarbij geholpen. ”

Leerlijnen en verankering

“ Wij vinden het belangrijk dat zo'n activiteit geborgd wordt, deel uitmaakt van een leerlijn. En dat docenten leren om de verbeelding aan te spreken bij kinderen. Geen kunstjes doen. Niet in vaste patronen denken. Je richten op openheid en verbeeldingskracht, en verwondering oproepen.

We kunnen natuurlijk in zo'n training mensen niet op een professioneel niveau brengen. Dat hoeft ook helemaal niet. Als je echt muzikles of beeldende vorming wil geven, dan moet je vakmensen inhuren. Of een gezamenlijke leerkracht aanstellen.

Maar met beperkte middelen, kun je wel een aanzet geven. Je kunt er in ieder geval mee aan de slag. En zorgen dat ook de andere lessen, zoals aardrijkskunde en geschiedenis, gelardeerd worden met een stuk creativiteit. Leerkrachten moeten genoeg bagage krijgen om geen drempel of angst te ervaren. Als jij een paar akkoorden op je ukulele kan spelen, kom je al een eind. En je kunt je verder blijven scholen. ”

” Wij participeren nu in CmK 3, CmK 4 komt er aan. We hopen echt met heel ons hart dat dat wordt voortgezet. Dan moeten ook de gemeenten participeren. Maar uiteindelijk moet het onderwijs het zelf omarmen. Het kan natuurlijk niet zo zijn dat ze het bij wijze van spreken als een cadeautje gaan zien. En dat het stopt zodra het geld op is. Dus alles is er nu op gericht om kunst- en cultuureducatie echt stevig in het curriculum zelf te verankeren.

Als kinderen en jongeren niet goed in hun vel zitten of als er achterstanden zijn wordt altijd snel geroepen dat er meer aandacht moet komen voor rekenen en taal. Maar als een kind niet goed in zijn vel zit, dan moet je vooral beginnen met creatieve vorming. Met kunst- en cultuuronderwijs. Dat is gewoon een randvoorwaarde. Dat moeten we veel meer op het netvlies zien te krijgen, denk ik. ”

”Veel scholen met wie wij werken nemen ook cultuurmenu's af van Cultuureducatie Zeeuws-Vlaanderen. Dat is over het algemeen een heel mooi programma met voorstellingen en workshops. Alleen, het is een andere formule dan dat wij met CmK proberen te doen. De ambitie van CmK is om een school te begeleiden om het kunst- en cultuuronderwijs te versterken door de leerkrachten zich te helpen ontwikkelen, zodat ze daarna zelf verder kunnen. Daarnaast zetten we vakdocenten in. Maar waar wij elkaar kunnen versterken, moeten we dat natuurlijk vooral doen.”

Nynke van der Ploeg

Robert Vroegindeweyj

“Je ziet in landen waar veel aan cultuureducatie wordt gedaan dat alle leerprestaties stijgen.”

Robert Vroegindeweyj is sinds september 2019 directeur van Muziekschool Zeeland en KCE Oosterschelderegio, hét centrale aanspreekpunt voor cultuureducatie op alle scholen in die regio. Robert studeerde af als fluitist, was manager en teamleider onderwijs bij Cultuurkust in Harderwijk en projectleider en docent aan de Muziekschool Noordwest Veluwe.

“ De Zeeuwse Muziekschool is in 1954

begonnen als stichting. In 1984 kwam er een gemeenschappelijke regeling waarbij toen nog 12 gemeenten de handen ineen sloegen om muziekonderwijs te borgen. Naast het cursorisch onderwijs is er altijd aandacht geweest voor muziekonderwijs op de basisscholen. Te beginnen met presentaties, een soort wervingsacties waarbij docenten instrumenten lieten zien en horen. Later werd muziek meer onderdeel van het curriculum van de

school. En we zitten nu op een punt dat we zeggen van 'Hoe kunnen we de O in de C gaan laten investeren? Omdat we die C steeds in die O hebben laten investeren. "

Kunstvakken vergroten leerprestatie

" Ik zeg altijd: 'We zitten in de verleidingsbusiness'. Want we moeten scholen, directeuren, kinderen verleiden om aan kunst en cultuur te doen. Wat je in de tussentijd wel hebt gezien is dat er steeds meer bewijs is gekomen over wat kunst en cultuur en muziek doen met de hersenen van kinderen. Het is onomstotelijk bewezen dat de kunstvakken de leerprestatie vergroten. Onlangs was ik in Lissabon voor een werkbezoek vanuit de EMU, de European Music School Union. Toen kwam ik op een school waar ze het muziekonderwijs compleet geïntegreerd hadden. Leerlingen hebben daar 90 minuten per week muziekles. Ik vroeg aan de directeur: 'Wat doet dit nu met die leerlingen? Hoe zit het met de prestaties?'. 'Die zijn significant verbeterd', zei hij: 'Op alle gebieden. Ook op rekenen, op taal'. Dus 90 minuten muziek per leerling per week is enerzijds voldoende om een muzikale basis te leggen en muzikale ontwikkeling aan te brengen. En anderzijds levert het een sterke bijdrage aan de ontwikkeling van het leervermogen in zijn algemeenheid.: oplossend vermogen, analyserend vermogen, creatief vermogen. Al die 21-eeuwse vaardigheden zitten erin en zijn direct toepasbaar. "

" Om dat te bereiken hebben we een wettelijk kader nodig. Ik zie het in de landen om ons heen gebeuren.

In Denemarken, Vlaanderen, Portugal worden kunst en cultuur vanuit de staat gecentraliseerd gefinancierd. We hebben in Nederland vrijheid van onderwijs. Dat is een heel groot goed, maar voor kunst- en cultuureducatie niet. Omdat elke directeur zelf kan beslissen, hoe die de beschikbare tijd besteedt. Er is te weinig tijd voor cultuur. We zien, als we kijken naar de PISA-ranglijstjes, Europees gezien, dat de prestaties van onze leerlingen dalen. Je ziet in landen waar veel aan cultuureducatie wordt gedaan, in Finland of in Ierland, dat de PISA-score stijgt. Dus we doen iets niet goed in Nederland. We investeren steeds meer in taal en rekenen en toch zien we de prestaties achteruitgaan. Ik denk dat we dat moeten gaan omdraaien en ik weet zeker dat cultuureducatie daarbij gaat helpen. In de meest brede zin, niet alleen muziek, maar ook drama, dans, beeldend. Zet daarvoor alle disciplines in. "

Kunstvakken op de pabo

" Op de pabo is het aandeel van de kunstvakken in het curriculum gering: dat ligt tussen de 4 en 10% van het totale aantal studiepunten. Dan weet je dus dat aanstaande leerkrachten die lessen niet kunnen geven. Je kunt hen dat niet kwalijk nemen, want de opleiding is er niet naar. Dus we zijn nu bezig met trainingen vanuit de HZ bijvoorbeeld. Muziekspecialisten zijn er, maar we willen ons ook richten op andere specialisten, zoals beeldend en drama. Wetende dat je daarmee niet een hele opleiding kunt ondervangen van vier jaar op een conservatorium of een hogeschool voor de kunst. "

“Tegenover de programma’s die wij als kunst- en cultuureducatiesector weten te realiseren vanuit de C staat een budget van 400 miljoen. Het totaalbedrag dat we aan onderwijs uitgeven loopt in de miljarden. Het zijn onvergelykbare grootheden, terwijl we maximaal impact creëren met die 400 miljoen. Ik kan me zo voorstellen dat er binnen het onderwijsbudget andere keuzes gemaakt gaan worden. En daarvoor hebben we die wet nodig, die curriculumherziening in het onderwijs, waarin kunst- en cultuureducatie een vast onderdeel wordt en door het rijk gesubsidieerd gaat worden. Om verder te komen zal er ook een kaderwet moeten komen voor gemeenten in Nederland, waarin de verplichting wordt gesteld dat ze ook kunst- en cultuureducatie in het naschoolse, buitenschoolse gaan organiseren. In Zeeland hebben we dat al wel als het gaat om muziekonderwijs. Dat betekent dat je op hetzelfde niveau zit als een GGD of een veiligheidsregio. En dat je het ziet als een soort dienstverlening op basis van een investering vanuit de gemeenschap. Dat is echt een politieke beleidskeuze geweest.”

Scenario's

“Ik ben ook verantwoordelijk voor KCE in de Oosterschelderregio. In opdracht van de zeven Oosterscheldegemeenten zetten wij ons in om zoveel mogelijk leerlingen in aanraking te brengen met en te laten deelnemen aan culturele activiteiten. We werken met vier scenario's: proeven, kennismaken, verdiepen en specialiseren. Waarbij de eerste heel laagdrempelig is, eigenlijk gewoon het meedoen. Aan

kennismaken is een lesbrieven verbonden, waar leerkrachten zelf intensief mee aan de slag moeten. Het verdiepen zien we al een lessenreeks van tien of vijftien lessen in elke discipline. Dat kan dans zijn, dat kan beeldend zijn, dat kan muziek zijn. Het gaat dan richting het ambacht en de vaardigheden aanleren in die discipline. En het specialiseren is dat scholen daadwerkelijk kiezen voor kunst- en cultuureducatie en een jaarrond programma willen creëren. Door die structuur krijg je ook een soort ranking. Scholen die instappen zien ook andere scholen die al veel verder zijn. En door die voorbeelden te laten zien, de energie die dat geeft en de impact je creëert zorg je ervoor dat je met zijn allen in een opwaartse beweging zit.”

Leo Adriaanse

“Nu worden de cultuurmenu’s veel meer integraal en thematisch samengesteld, inspeland op de actualiteit.”

Leo Adriaanse was vier jaar lang directeur-bestuurder van Cultuurkwadraat en van Kunsteducatie Walcheren (KEW). In 2024 nam hij afscheid. Op zijn laatste werkdag bezocht hij in Middelburg een theatervoorstelling van Wijnand Stomp over de Spin Anansi. Dat was bijzonder omdat Leo 40 jaar geleden met Wijnand in het Tropenmuseum in Amsterdam begon met het brengen van die voorstellingen. Wijnand koos voor een pad in de theatersector, Leo voor een loopbaan in (aanvankelijk) de museumsector. Maar ze zijn altijd blijven samenwerken. Hoe kijkt hij aan tegen kunst- en cultuureducatie in Zeeland?

“Toen ik in 2004 bij Erfgoed Zeeland ging werken en als museumconsulent educatieve initiatieven uitzette bij allerlei musea in Zeeland, kreeg ik vaak teleurgestelde vrijwilligers die zeiden: ‘Ik kom zelf uit het onderwijs, maar er is geen aansluiting met de kinderen’. Je zag vaak dat zo’n schoolklas binnenkwam en er al in de entreehal van het museum een bak informatie over die kinderen werd heen gestrooid. Voordat ze nog maar één object hadden gezien, laat staan in

handen hadden gehad. Ik was een tijdje terug bij een sessie met Erfgoed Zeeland in het Fruitteelt Museum in Kapelle voor het project ‘Reizen in de Tijd’ door Zeeland. De museummensen daar waren erg enthousiast over de training ‘Van rondleiden naar begeleiden’ die zij hadden gekregen. Ik vond dat Stef Traas van Bevrijdingsmuseum Zeeland de opbrengst van die training mooi verwoordde. Hij zei: ‘Voorheen stelden onze rondleiders vragen aan de kinderen. En in de opzet van dit project stellen de kinderen vragen aan de rondleiders’. Die ontwikkeling, denken vanuit het onderwijs en de ontwikkeling van het kind, vind ik heel positief!”

Cultuurprogramma’s

“De algemene aspecten van de verbeeldingskracht, het openstaan voor andere manieren van kijken, denken en creativiteit, dat zijn zaken die je als leidraad neemt voor de cultuurprogramma’s. Daarnaast heb je dan specialistische activiteiten, waarin je op het gebied van dans, theater of beeldend verder gaat. Die activiteiten hebben soms ook een talentontwikkelingsaspect. Er zijn ook cultuurmenu’s die een thema hebben en

waar een culturele invulling aan wordt gegeven. ”

“ In het basisonderwijs zou het schoolteam idealiter bestaan uit algemene leerkrachten, sportdocenten en kunstvakdocenten. Het zijn geen disciplines die je als leerkracht allemaal kan beheersen. Dat hoeft ook helemaal niet, als je als school maar een visie op cultuuronderwijs hebt. Dan zijn de kunstvakdocenten er niet alleen om kinderen te leren muziek maken, toneelspelen, dansen of een video te maken, maar helpen ze ook kunstvakken te integreren bij rekenen, taal of wereldoriëntatie. Dan moeten kunstvakdocenten ook echt docenten zijn met voldoende pedagogisch-didactische vaardigheden. Aan de andere kant moeten schoolbestuurders - en dat doen ze meer en meer - gaan inzien dat kunstvakken niet de vrijdagmiddaginvulling moeten zijn. Dat kan alleen als je als regionale cultuurcentra met de scholen aan tafel gaat zitten en samen kijkt hoe je kunt inspelen op wat ze belangrijk vinden. De cultuurmenu's waren voorheen toch 'je snuffelt een beetje aan alles', zodat je in je acht leerjaren basisonderwijs twee keer met theater in aanraking komt, vier keer met beeldend en vier keer met muziek. Nu worden die menu's veel meer integraal en thematisch samengesteld, inspeland op de actualiteit. KEW bijvoorbeeld, stelt een menu samen over het slavernijverleden, of over klimaatverandering. ”

Verwondering, weerbaarheid en preventie

“ Wat ik een minder positieve ontwikkeling vind, is dat wij alles in prestatie-indicatoren moeten uitdrukken. Je wil tegenhanger zijn van de cognitieve ontwikkeling van een kind en een stap verder zetten. Maar dat timmeren we soms dicht met projectplannen, beleidsplannen en dergelijke, terwijl ik denk dat dit af en toe ook wel ten koste gaat van het experiment. Het echte ontdekken middels kunst en cultuur, de verwondering, het vanuit creativiteit weerbaarheid opbouwen, is ook

het zoeken naar het onbekende en niet het vinden van het bekende. Dat laatste zijn we denk ik te veel gaan doen. "

" Naast cultuureducatie was er afgelopen jaren steeds meer aandacht voor cultuurparticipatie. Dat is met culturele activiteiten werken aan preventie, aan de opbouw van een wijk, in een samenleving. Participatie is in de loop der jaren gedecentraliseerd naar de gemeenten. Dus het Pennywafelhuis - een laagdrempelig sociaal-artistisch project van KEW in de Middelburgse wijk Dauwendaele - vindt ook de middelen vanuit het sociaal domein en niet vanuit de cultuurpot van de Provincie of van de gemeente. Ooit zei een beleidsmedewerker van de gemeente Middelburg tegen mij: 'Als wij één iemand bij het wmo-loket kunnen weghouden via de werkzaamheden van het Pennywafelhuis, dan hebben we hun subsidie er al uit...'

We zijn de laatste jaren heel sterk terechtgekomen in een gepolariseerde wereld: 'Wij, zij, goed, fout'. Culturele activiteiten kunnen verbindingen leggen, helpen elkaar te ontdekken, je verrijken met de meerwaarde van culturen. Dat vind ik van grote betekenis. "

Organisatie en afstemming

" Wat ik in Zeeland nog steeds een lastig gegeven vind: we hebben op een bevolking van 380.000 inwoners, zo'n 200 basisscholen en een stuk of 15 vo-scholen. Ik vind dat we met de drie regionale

cultuurcentra aan de magere kant bedeed zijn. Met zes adviseurs in die centra die dat hele cultuureducatieve traject in de provincie begeleiden, één-op-één gesprekken aangaan, bij alle schoolteams aan tafel zitten, in de Oosterschelderegio, op Walcheren, in Zeeuws-Vlaanderen. Die dat onderwijs goed moeten leren kennen om kwaliteit en maatwerk te kunnen leveren. Dan denk ik: overheden, gemeenten en Provincie Zeeland, voorzie die centra wel dusdanig van menskracht dat dit de komende jaren kan blijven bestaan. En laat nou niet het Rijk andere dingen zeggen dan een provincie of een gemeente. Maar probeer het beleid met elkaar af te stemmen. Ik heb de afgelopen jaren in dat beleid te weinig verbinding gezien. "

" Ook de verbinding van de culturele partners onderling, de cultuureducatie niet uitgezonderd, is op dit moment nog steeds best een broos gegeven. De centra vinden elkaar wat meer, maar er is lange tijd ook wel wedijver geweest. Sectorbreed hebben we veel overleg, maar heel veel samen doen we niet. Terwijl er komende jaren in de cultuureducatie, talentontwikkeling, cultuurparticipatie en ondersteuning van amateurkunst veel aan kracht te winnen is. De decentralisatie van zo'n dertig jaar geleden heeft er denk ik voor gezorgd dat het werkgebied kunst- en cultuureducatie jammerlijk verkaveld is. Ik zou zeggen, breng het Zeeuws Instituut Kunstzinnige Vorming gewoon weer terug naar Zeeland. "

